

Natuurpark Rodebach / Roode Beek

- Gangelter Bruch • Leiffender Venn • Schinvelderbossen

Ontwikkelingsvisie voor grensoverschrijdende natuur
en recreatie in de gemeenten Gangelt en Onderbanken

Alphons van Winden
Wim Braakhekke
Willem Overmars
Gijs Kurstjens

Alphons Van Winden
Wim Braakhekke
Willem Overmars
Gijs Kurstjens

Natuurpark Rodebach / Roode Beek

Gangelter Bruch • Leiffender Venn • Schinvelderbossen

Ontwikkelingsvisie voor grensoverschrijdende natuur en recreatie
in de gemeenten Gangelt en Onderbanken

te bestellen door overmaken van € 20,- op girorekening nr 6701508
t.n.v. Stroming, Nijmegen, onder vermelding van de naam
van het rapport en het ISBN-nummer

Inhoud

1 INLEIDING 5

2 HUIDIGE SITUATIE: HET GEBIED OP HOOFDLIJNEN

- Het Gangelterbruch en Leiffenderven 8
- De Rodebach en Roode Beek 9
- De Schinveldse Bossen en de Russcherbeek 10

3 DE AMBITIE: PERPECTIEF VOOR DE NATUUR

- Natuurontwikkeling en de genius of the place 11
- Moeras- en broekbosvorming 12
- Natuurlijke beeklopen 16
- De Russcherbeek 23
- Begrazing als landschapsvormend proces 24
- Ecologische verbindingen met omliggende gebieden 28
- Veranderingen in de soortenrijkdom 28

4 RECREATIE EN TOERISME ALS DRAGER VOOR NATUURONTWIKKELING

- Het perspectief 30
- Bezoekers welkom! 30
- Recreatieve infrastructuur 31
- Vrije toegang 35
- De ingangen 36
- Publiciteit en voorlichting 36

5 FINANCIERING, FASERING EN BEHEER

- Inhoud en financiering 39
- Enkele bestaande financieringsregelingen 39
- Fasering 40
- Kritische massa 41
- Inhoudelijke begeleiding 41
- Grensoverschrijdende samenwerking: hoe organiseren? 41

6 PROJECTENLIJST

- A. Natuurontwikkeling 43
 - A1. Vegetatiebeheer 43
 - A2. Moerasvorming en antiverdrogingsmaatregelen 46
 - A3. Renaturatie beeklopen 48
- B. Recreatieve ontsluiting 51
- C. Communicatie 55
- D. Organisatie en management 56

figuur 1

De gemeenten Onderbanken (NL) en Gangelt (D) willen binnen hun grondgebied een groot, grensoverschrijdend natuurgebied ontwikkelen, met daaraan gekoppeld een versterking van de

toeristisch/recreatieve sector. Inzet is om met een snelle start van projecten in het deelgebied Leiffenderven/Gangelterbruch de toon te zetten voor de ontwikkeling van de totale natuurkern.

1 Inleiding

In de komende 5 tot 10 jaar zal er een grensoverschrijdend natuurgebied ontstaan in de gemeenten Onderbanken en Gangelt. De grootte van deze natuurkern, die ruwweg ligt tussen de dorpen Schinveld, Gangelt en Niederbusch, bedraagt ca. 700 hectare. In het kort gaat het om de 2 beekdalen (van Roode Beek en Rodebach) en het aangrenzende Schinveldse bos. Als begrenzing van het natuurgebied (zie figuur 1) is in Nederland het gebied aangehouden dat door de provincie Limburg in het Provinciaal Ontwikkelingsplan (provincie Limburg, 2001) als Provinciaal Ecologische Structuur (PES) is aangewezen. In Duitsland is er geen beleid dat voorziet in het op grote schaal aanwijzen van natuurgebieden. De hier gebruikte grens is tot stand gekomen in overleg met de heer Dahlmans, van de EGG Entwicklungsgesellschaft Gangelt GmbH en de heer Wassen, Untere Landschaftsbehörde bij de Kreis Heinsberg.

Voor het betreffende gebied zijn al diverse visies en plannen gemaakt, zoals een plan voor renaturatie van de Roode Beek (Werkgroep Roode Beek, 1995), het ontwikkelingsplan voor natuur en recreatie in de beide gemeenten (Boonman, 1998) en het Grensoverschrijdend Ecologisch Basisplan GEB/GÖB dat de beide gemeenten sinds 1992 hanteren als leidraad voor de ontwikkeling van de ruimtelijke ordening. Natuurmonumenten heeft voor haar eigendommen een beheerplan opgesteld: het beheerplan dal van de Roode Beek/Schinvelderbossen.

De Provincie Limburg werkt aan de realisatie van de Provinciale Ecologische Structuur (PES). Hierin is een aantal kerngebieden opgenomen, die met elkaar verbonden worden. De PES volgt in grote lijnen de contouren van de Ecologische hoofdstructuur. Kerngebieden zijn: de Grensmaas, het Heuvelland, de Brunsummerheide en het dal van de Roode Beek. De potenties van het dal van de Roode Beek/Rodebach en de omliggende heuvels zijn veel groter dan in de huidige toestand tot uitdrukking wordt gebracht. Door natuurontwikkeling kan veel van de potentie in de komende decennia gerealiseerd worden. Hiervoor is een aantal ingrepen nodig in het gebied, zoals veranderingen in de waterhuishouding, het instellen van natuurlijke begrazing met grote grazers en een ander bosbeheer.

OPDRACHT

Aan Stroming is gevraagd een studie te verrichten naar de mogelijkheden om op korte termijn een aanvang te maken in een deel van het natuurgebied, het Leiffenderven en Gangelterbruch. Hier is een aantal organisaties actief en de plannen die zij hebben zijn inmiddels in een vergevorderd stadium dat zij uitgewerkt kunnen worden in projecten. Dit project (met deelprojecten) moet concreet invulling geven aan de nieuwe inrichting van het gebied, zodanig dat in een vervolgstap het bestek

gemaakt kan worden. Daarbij moet voldoende aandacht zijn voor de recreatieve gebruiksmogelijkheden van het gebied. De ontwikkeling daarvan moet in goede samenhang met de natuurontwikkeling plaatsvinden. Met een uitgekende combinatie van natuur- en recreatieve ontwikkeling en de voortvarende start van een aantal concrete projecten op dit gebied, moet het deelterrein Gangelterbruch/Leiffenderven een voorbeeldgebied worden voor de andere delen van de te ontwikkelen Nederlands/Duitse natuurkern.

Tegen deze achtergrond bestaat de aan Stroming B.V. voorgelegde vraagstelling uit de volgende onderdelen:

- Schetsen van een visie/streefbeeld voor natuurontwikkeling en recreatief medegebruik in en om het Leiffenderven/Gangelterbruch. Dat wil zeggen een visie voor dit gebied die past bij de potenties van een ruimere omgeving, waar ook de Schinvelderbossen en de verdere loop van de Roode Beek en Rodebach bijhoren.
- Concretisering voor het Leiffenderven/Gangelterbruch, in de vorm van projecten die snel van start kunnen gaan.
- Definitie van projecten die op langere termijn starten en projecten in de ruimere omgeving voorzover die betrekking hebben op/samenhangen met projecten Leiffenderven/Gangelterbruch.

VISIEVORMING EN DEFINITIE VAN PROJECTEN

Visievorming vraagt erom je los te maken van de dagelijkse praktijk, van de huidige situatie, van de gevestigde belangen en plannen. Formuleren van projecten die snel kunnen starten vraagt om overleg en consensusvorming met betrokken partijen. Daartussen zit een spanning waarvan partijen zich voortdurend bewust moeten zijn. Nadat kort de huidige situatie is geschetst (hoofdstuk 2) wordt in dit rapport eerst de visie voor het gehele studiegebied gegeven en daarna een concretisering in projecten, waarbij de nadruk ligt op het deelgebied Leiffenderven/Gangelterbruch.

Omdat een snelle start in deelprojecten de instemming vraagt van betrokken partijen, is ervoor gekozen daarmee ook het gesprek aan te gaan. Zowel in individuele gesprekken als ook in besprekingen die plaatsvonden in een begeleidingsgroep, hebben partijen kenbaar gemaakt zowel de ontwikkelde visie als ook de gedefinieerde projecten te onderschrijven.

PARTIJEN DIE BETROKKEN ZIJN IN DEZE STUDIE

Bureau HP projectpromoties (opdrachtgever namens alle partijen van de begeleidingsgroep), Gemeente Onderbanken, EGG Entwicklungsgesellschaft Gangelt GmbH, Provincie Limburg, Natuurmonumenten, NABU Ortsgruppe Gangelt, Waterschap NL, Untere WasserBehörde, Untere Landschaftsbehörde, Zuiveringschap NL.

INTERNATIONALE ALLURE REALISEREN

VIA INTERNATIONALE SAMENWERKING

De huidige verschijningsvorm van het dal van de Roode beek en Rodebach maskeert dat hier een natuurgebied van internationale allure tot ontwikkeling kan komen. Toch is dat het perspectief: precies op de grens van Duitsland en Nederland kan

een waterrijk, gevarieerd natuurgebied ontstaan van een type dat in Europa vrijwel niet meer te vinden is. Bovendien ligt dit 'Natuurpark Rodebach/Roode Beek' in het centrum van een Duits/Nederlandse stedenring, zodat mensen uit beide landen (in totaal circa 500 000) kunnen genieten van de rust en natuurlijke rijkdom die zich er zal ontwikkelen.

Om de natuurlijke potenties te realiseren is internationale samenwerking noodzakelijk. Immers:

- Het Natuurpark zal zich ter weerszijden van de landsgrens ontwikkelen en dit vraagt om een grensoverschrijdend, eenduidig beheer. Alleen zo kan een schaal gerealiseerd (en door bezoekers ervaren) worden, die nodig is om de natuurlijke potenties volledig te benutten.
- De kern van het Natuurpark wordt gevormd door het dal van de Roode Beek/Rodebach. Deze laagste zone ligt direct op en langs de grens en staat dus onder directe invloed van (water dat afstroomt) uit zowel Nederland als Duitsland. Dat betekent dat beide landen ook het beheer van de directe omgeving dienen aan te passen op de ontwikkeling van het natuurpark (o.a. het omgaan met riooloverstorten).
- Bezoekers zullen uit beide landen komen. De betrokken gemeenten kunnen beide van deze nieuwe/versterkte economische pijler profiteren, maar dat vraagt wel om een Duits/Nederlandse samenwerking met betrekking tot de omgang met bezoekers en de positionering en marketing van het gebied.

2 Huidige situatie, het gebied op hoofdlijnen

2.1 HET GANGELTERBRUCH EN LEIFFENDERVEN

Het hart van het studiegebied bestaat uit een dalbodem die grotendeels in gebruik is als grasland, met hier en daar enkele houtsingels en knotwilgen (zie figuur 1). Het is hoofdzakelijk agrarisch gebied maar aan de Nederlandse kant is ook een flinke strook in gebruik als zweefvliegveld. Het gehele gebied was oorspronkelijk moeras en broekbos, maar is in het midden van de 20e eeuw ontwaterd ten behoeve van de landbouw. Twee deelgebieden, één aan de Nederlandse en één aan de Duitse kant van de grens zijn weer vernat door de beheerders (resp. Natuurmonumenten en NABU), door de er aanwezige greppels weer te dichtten. De Duitse zijde van de dalbodem wordt het Gangelterbruch genoemd en de Nederlandse zijde het Leiffenderven.

linksboven: Het Gangelterbruch is in het midden van de 20^e eeuw ontwaterd zodat er intensief agrarisch gebruik mogelijk werd.

boven: Het Leiffenderven laat een zelfde beeld zien.

linksonder: Een hoogveenmoeras in Oost Europa. Delen van het Gangelterbruch hebben er ooit zo uitgezien.

2.2 DE RODEBACH EN ROODE BEEK

In de dalbodem bevinden zich twee beken (zie figuur 1): de Rodebach die van oost naar west (hoofdzakelijk) op Duits grondgebied loopt en de Roode Beek die van zuid naar noord op Nederlands grondgebied stroomt. Beide beken ontspringen buiten het studiegebied: de Rodebach in de hoofdzakelijk agrarische omgeving van Teveren en de Roode Beek in de sterk verstedelijkte omgeving van Brunssum en Heerlen. De Roode Beek en de Rodebach komen in het studiegebied samen, waarna ze als een beek verder stromen naar de Maas. De beide watergangen zijn in de zestiger jaren genormaliseerd om het van bovenstrooms aangevoerde water zo snel mogelijk door het vlakke broek- en moerasgebied te leiden. Er zijn kaarsrechte afwateringsgoten van gemaakt, waarvan de bodem geheel uit beton bestaat en de oevers bekleed zijn met betontegels. Omdat een relatief groot deel van het stroomgebied bebouwd is hebben beide beken een onnatuurlijk regiem: piekafvoeren direct na een regenbui en in droge perioden vrijwel droog. Dit is het meest extreem voor de Roode Beek, die meestal binnen 1 of 2 uur na een regenbui haar hoogwaterpiek heeft. In beide beken vindt riooloverstort plaats, maar ook hier zijn de gevolgen voor de Roode Beek het meest extreem. De laatste jaren zijn flinke aanpassingen uitgevoerd aan de riole-ringssystemen in de steden en dorpen die afwateren op de beken. Onder normale omstandigheden wordt dan ook al het rioolwater via persleidingen afgevoerd naar rioolwaterzuiveringsinstallaties buiten het gebied. Omdat de capaciteit daarvan te gering is tijdens hevige buien, is een bergbezinkbassin gepland in Brunssum, dat binnen enkele jaren functioneert. Daarnaast zijn er ook enkele overloopvijvers. In Schinveld wordt ook gestudeerd op mogelijkheden om het rioolwater tijdens hevige neerslag te kunnen bergen. De verwachting is dat de kans op het lozen van rioolwater op de beek in de toekomst dan ook aanzienlijk verkleind, maar uitzonderlijke situaties (eens in de 10 tot 25 jaar) met overstort zullen voor blijven komen. In de Rodebach is de frequentie van overstort nu teruggebracht tot ca. 1 keer per jaar.

2.3 DE SCHINVELDSE BOSSEN EN DE RUSSCHERBEEK

Vanuit de dalbodem gaat het landschap zowel in zuidelijke als noordelijke richting over in hellingen (zie figuur 1). Op de relatief steile noordelijke helling bevindt zich het dorp Gangelt, gelegen temidden van een agrarisch landschap met voornamelijk akkerbouw. De zuidelijke helling loopt geleidelijker op en is vrijwel geheel bebost. Deze Schinveldse Bossen zijn al gedeeltelijk in eigendom en beheer bij Natuurmonumenten. In een deel van het bosgebied, het Vosbroek, is het grondwaterpeil zo hoog dat er kwel optreedt. In het verleden zijn hier ook afwateringssloten gegraven, maar het gebied blijft nat. Het Vosbroek was 200 jaar geleden al een bos en is permanent bebost gebleven; het is daarmee een van de oudste bosgebieden van Limburg.

In dit bosgebied ontspringt van nature de Russcherbeek, onder andere gevoed door de afwateringsgreppels. Ten tijde van de steenkolenwinning is de Russcherbeek doorgetrokken tot aan de steenkolenberg van de mijn Emma. Kwelwater vanuit deze berg is de belangrijkste voeding van de bovenloop van de Russcherbeek. Dit water is sterk vervuild met sulfaat en zink. Stroomafwaarts nemen de concentraties hiervan af omdat het water zich mengt met schoner grondwater en regenwater. Ter hoogte van de visvijver is de beek opgeleid tussen dammetjes en kan de vijver via een sluisje van water worden. Sinds de vijvers gevuld worden met het spoelwater van de WML is het sluisje permanent afgesloten en stroomt het water door het bos verder stroomafwaarts. Een gedeelte van het bos is hierdoor onder water komen te staan en

heeft zich ontwikkeld als moerasgebied. In de dalvlakte van de Rodebach aangekomen stroomt de Russcherbeek langs het zweefvliegveld. Over een lengte van ca. 750 m is de beek hier gerenatureerd. Daarbij is de bedding sterk verdiept ten behoeve van de afwatering van het zweefvliegveld.

Het complex van beken, dalbodem en hellingbossen ligt ingebed in een stedenring die 'met de klok mee' bestaat uit de plaatsen Geleen/Sittard, Brunssum/Hoensbroek, Heerlen, Landgraaf, Ubach-Palenberg, Geilenkirchen en Heinsberg. Deze woonkernen liggen alle binnen een straal van 15 km, d.w.z. er woont circa een half miljoen mensen op fietsafstand.

Figuur 2
Het te ontwikkelen natuurgebied ligt op fietsafstand voor 500 000 mensen.

In het volgende hoofdstuk wordt per onderdeel (dalbodem, beken, hellingbossen) beschreven welk perspectief er ligt voor de ontwikkeling van een rijke en aantrekkelijke (ook voor recreanten) natuur.

3 De ambitie: perspectief voor de natuur

3.1 NATUURONTWIKKELING EN GENIUS OF THE PLACE

Natuurontwikkeling is een nieuwe stroming binnen de natuurbescherming waarbij in gebieden, waaruit de natuurwaarden grotendeels verdwenen zijn, door het herstel van natuurlijke processen de natuur weer op kan leven. Het wordt veel toegepast in het agrarische landschap, dat zich de laatste tientallen jaren zodanig heeft ontwikkeld dat er nauwelijks meer planten en dieren in kunnen leven. De belangrijkste reden daarvoor is dat de landbouw als gebruiker van het natuurlandschap de natuurlijke dynamiek sterk aan banden heeft gelegd om een hoge productie te kunnen realiseren. Natuurontwikkeling betekent nu het zorgvuldig ontketenen van de verborgen krachten die nog in het landschap aanwezig zijn en het weer ongedaan maken van fysieke barrières. De toekomst van het gebied ligt niet in het verleden. Voorzover dat al mogelijk is betekent dat immers dat een op oude agrarische methoden gestoeld beheer moet worden toegepast op grote oppervlakten. Dit is onbetaalbaar. Daarbij stemmen de resultaten in de gebieden waar deze benadering wordt toegepast zelden tot tevredenheid. Er zal daarom een nieuwe inhoud gegeven moeten worden aan de verhouding tussen cultuur en natuur. Nu de landbouw zich terugtrekt uit de meest marginale gronden komt er veel ruimte vrij. Met nieuwe partners zoals recreatie, waterberging en waterzuivering kan daar met natuurontwikkeling worden gestart.

Voordat daarmee kan worden begonnen is het van belang eerst inzicht te krijgen in de eigenschappen van een gebied, de zogenaamde 'genius of the place'. De ervaring leert dat deze steeds weer anders zijn en dat door daar rekening mee te houden natuurgebieden ontstaan met een eigen uitstraling. De historische ontwikkeling van een gebied wordt hier niet bij ontkend en ook recente ontwikkelingen hoeven niet a-priori negatief te zijn, maar worden er in betrokken voor zover zij de eigenheid van het gebied vergroten. Wanneer deze principes goed worden toegepast ontstaat een natuurontwikkelingsgebied waarin de rol van de mens als beheerder tot een minimum beperkt is en hij er in principe alleen nog komt om van de natuur te genieten. De belangrijkste eigenschappen die in het gebied tussen Gangelt en Schinveld de genius of the place bepalen zijn:

- de grondwaterbeweging voor het ontstaan van kwelmilieus, moerassen en broekbossen
- de beken in hun rol als vormgevers van de nieuwe dalvlakte
- de vegetatie-ontwikkeling van zowel de dalvlaktes als de omliggende bossen, waarin de grote grazers een grote rol zullen spelen

Deze 3 aspecten zullen hierna verder worden uitgewerkt.

Figuur 3 De Tranchotkaart uit 1804 van het studiegebied.

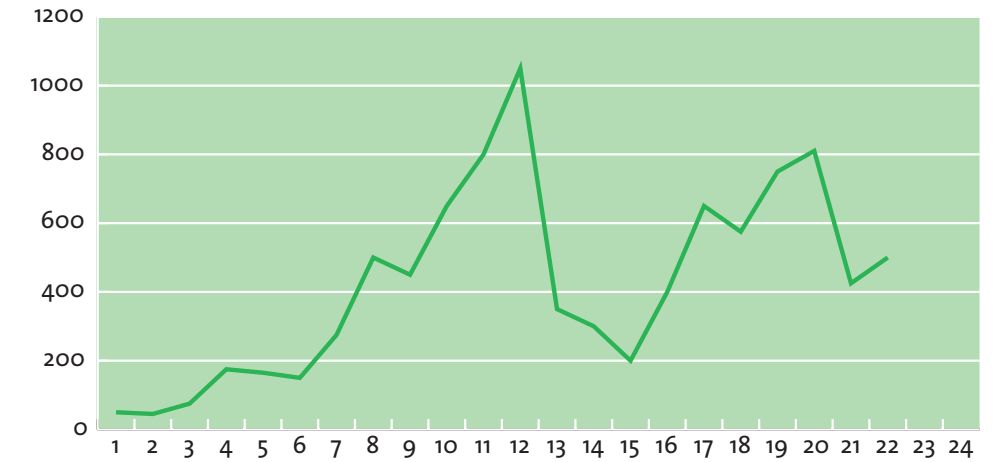
3.2 MOERAS- EN BROEKBOSVORMING

Historische ontwikkeling

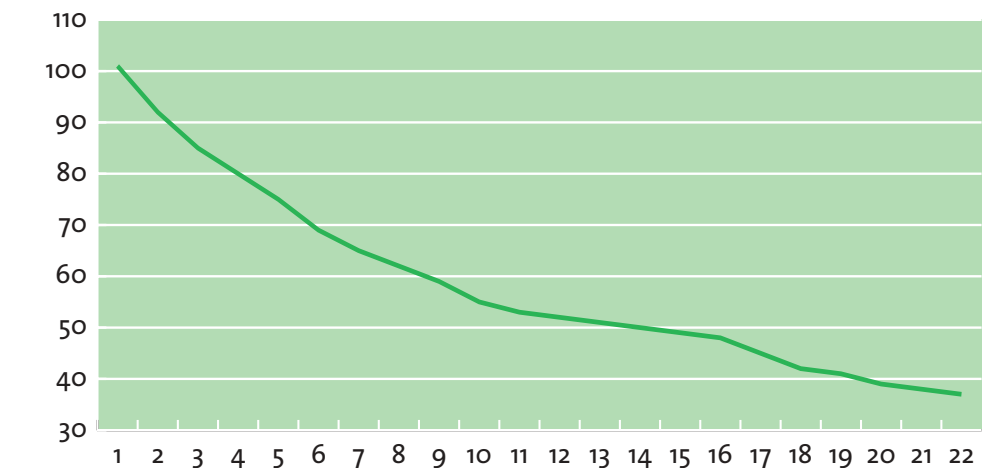
De historische kaart van Tranchot (1804) laat in de dalbodem een uitgestrekt moerasig gebied zien tot aan Minder Gangelte. Blijkbaar komt moerasvorming hier van nature voor. Hier is ook een verklaring voor; de dalvlakte is op dit traject uitzonderlijk breed (zie figuur 4) en vlak (zie figuur 5). Regenwater, beekwater en grondwater konden niet snel worden afgevoerd en stagneerden op de vlakte, waardoor daar een moeras ontstond.

Om landbouw mogelijk te maken is het moerasgebied in het midden van de 20^e eeuw ontwaterd. Door greppels en sloten te graven wordt het grondwater afgevoerd en is de grondwaterstand aanzienlijk verlaagd; tot plaatselijk meer dan een meter (werkgroep Roode Beek, 1995). Kwel is er nu alleen nog in de sloten en in de beek. De aanleg van beken en greppels door de kwelmoerassen had ook tot gevolg dat het water veel sneller vanuit de dalen wordt afgevoerd dan vroeger. Duurde het in het verleden enkele dagen of weken voordat het water het moeras door was gestroomd en in de beek uitkwam, tegenwoordig is dat een kwestie van slechts enkele uren. Een versnelde waterafvoer leidt ook tot hogere waterstanden en eventuele probleemsituaties stroomafwaarts. In grote lijnen is de hoogwaterproblematiek van de Maas in Limburg terug te voeren op de versnelde afvoer van water vanuit de honderden beken en beekjes in het stroomgebied; de zogenaamde haarvaten.

Figuur 4 De breedte van de dalbodem van de Rodebach varieert van enkele tientallen meters tot bijna een kilometer. Het breedste deel ligt ter hoogte van Gangelte tussen km 11 en 13.

Figuur 5 Lengteprofiel van de Rodebach en Roode Beek. Ter hoogte van het Gangelterbruch is het verval zeer gering vanwege een opstuwing in het dal bij de monding van de Roode Beek (km 13).

In de brede dalvlaktes van de Rodebach en Roode Beek ontmoeten drie soorten water elkaar: grondwater, beekwater en regenwater. Uiteindelijk is al dit water ooit ergens in het stroomgebied als neerslag gevallen, maar het bereikt langs verschillende wegen het moerasgebied.

Het *grondwater* is als neerslag op de hellingen rondom gevallen en stroomt ondergronds af naar het diepste deel van het dal. Uit berekeningen van de grondwaterstromen blijkt het grondwater in de dalvlakte afkomstig te zijn vanuit de Schinveldse bossen via een stroming in noordwestelijke richting en (in geringere mate) vanuit de heuvels rondom Gangelte via een stroming in zuidwestelijke richting. In de brede dalvlakte komt dit water weer aan de oppervlakte; in de huidige situatie alleen nog in de greppels en beeklopen, maar van nature in het hele dal. Dit uittredende grondwater is verrijkt met bepaalde mineralen en levert bijzondere leefgemeenschappen op; zgn. kwelmilieus. In depressies in het gebied bleef vroeger permanent water staan en kon zich laagveen vormen uit afgestorven delen van water- en moerasplanten.

Het *beekwater* wordt door de Rodebach en Roode Beek aangevoerd en stroomt door het laagste deel van de dalvlakte. Dit water is rijk aan voedingsstoffen en levert in en

direct naast (als gevolg van overstromingen tijdens hoogwater) de beekloop een voedselrijk milieu op (zie ook paragraaf 3.3). (NB. In de beek kwelt ook voedselarm grondwater op dat zich mengt met het voedselrijke beekwater).

Het *regenwater* dat op de dalvlakte valt dringt in de bodem en wordt na een korte weg als bodemwater door sloten en greppels afgevoerd. In de natuurlijke situatie was de grondwaterstand zo hoog dat het regenwater lokaal als een lens op het grondwater bleef 'drijven'. Hier ontwikkelden zich zeer voedselarme milieus met veenmos en hoogveenvorming. Uit bodemonderzoek blijkt dat er drie van dergelijke plekken waren in het Gangelterbruch, twee ten oosten en zuidoosten van Gangelt en een ten zuidwesten.

Het droogleggen van het moeras in het midden van de 20^e eeuw heeft aan het vlakke en brede reliëf van het dal niets gewijzigd. De verwachting is dan ook dat als de oorzaken van de uitdroging worden weggenomen (de greppels, de sloten en diepe beeklopen) zich hier weer een moeras kan vormen. In vergelijking met andere delen van het dal van de Rodebach is dit zelfs de meest kansrijke plek. Moerasvorming vormt hier in ieder geval een deel van de *genius of the place*.

Herstel van het systeem/streefbeeld

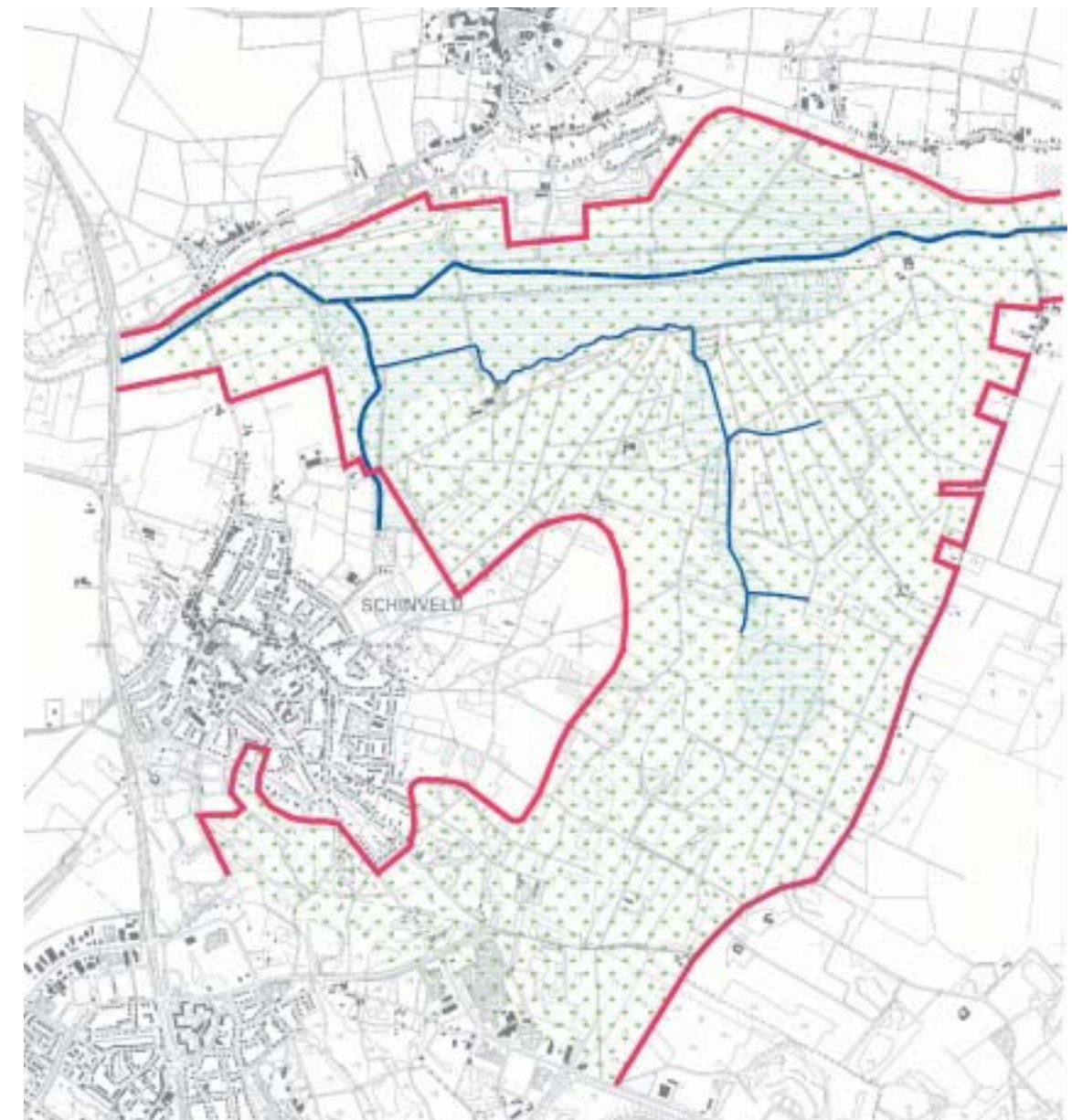
De conclusie van het voorgaande is dat menselijk ingrijpen de natuurlijke verschijningsvorm van dit gebied vrijwel onzichtbaar heeft gemaakt, maar dat het zich nog steeds uitstekend leent voor moerasvorming. Vanwege de breedte en lengte van het dal en de verschillende waterstromen zal dit een grote variatie krijgen in leefgemeenschappen:

Zo zal langs de randen van het dal kwelwater aan de oppervlakte komen, waarin zich een elzenbroekbos vormt. In de zomer is het hier zo droog dat mineralisatie van het plantenmateriaal optreedt, zodat veenvorming achterwege blijft. Laagveen zal zich, in combinatie met meer open vegetaties, wél ontwikkelen in afvoerlose laagtes waarin zich poelen vormen die permanent water bevatten. Op lange termijn kan hier ook hoogveenvorming optreden, maar dat slechts na tientallen jaren, want voorlopig is het vooral kwelwater wat hier aan de dag treedt en krijgen regenwater gevoede vegetaties (zoals hoogveen) geen kans (o.a. ook omdat er ten behoeve van het zweefvliegveld nog ontwatering nodig is).

Langs de beek is het water voedselrijk en zijn er grote peilfluctuaties, hier zal zich een half-open landschap vormen met elzen en wilgen. Op de drogere plaatsen staan ook eiken en berken. Een mooie referentie voor dit gebied ligt in het Haeselaarsbroek bij Echt. Hier heeft natuurontwikkeling plaatsgevonden en ontwikkelt zich nu een broekbos. Een andere referentie is het Geuldal bij Ingendael, waar een moeras is ontstaan in een terreindepressie.

Uit berekeningen blijkt dat de waterstand in het dal met zo'n 65 cm kan stijgen en op veel plaatsen een groot deel van het jaar weer aan het maaiveld komt. Zo hoog als vroeger zal de waterstand niet komen – dit vanwege grondwaterwinning bij Niederbusch en in het Schinvelderbos.

In figuur 6 is het totale gebied aangegeven waar moerasvorming op lange termijn mogelijk is. In figuur 8 is het gebied aangegeven dat in de eerste fase al kan worden gerealiseerd.

Figuur 6
Eindsituatie natuurontwikkeling. De locaties waar moeras- en broekbosvorming optreedt, beken weer vrij kunnen meanderen en begrazing als landschapsvormende factor mogelijk zijn.

links: In sloten kunnen zich uitgestrekte velden drijvende waterplanten ontwikkelen.

boven: Een door grondwater gevoed moeras. Dit landschap is een goede referentie voor de ontwikkeling van voedselarme delen van het Natuurgebied.

3.3 NATUURLIJKE BEEKLOPEN

Historische ontwikkeling

In de Tranchotkaart (figuur 3) is een aantal kleine waterloopjes aangegeven:

- de Rodebach langs de rand van het dal, onderlangs Stahe, Gangelt en Minder Gangelt
- de Rigotte in het centrale deel van het dal, waar de Russcherbeek in uitmondt
- de Roode Beek, die voorbij Schinveld in het moeras 'verdwijnt'

Uit andere beekdalen (Geul en Worm) is bekend dat al sinds de Middeleeuwen beeklopen zijn aangepast aan de wensen van de tijd. Er zijn geen historische bronnen geraadpleegd om te achterhalen of de Roode Beek en de Rodebach (deels) gegraven zijn, maar de kaart geeft hier toch wel enkele antwoorden op. Zo moet de Rodebach wel gegraven zijn omdat zij ver boven het laagste deel van de dalvlakte stroomt. Zij is daar gelegd om water langs een aantal watermolens te voeren. De naam Rigotte wijst ook op een gegraven waterloop. Deze loop mondt precies uit bij de Brommeler Muhle en is dus aangelegd om water vanuit het moeras naar de molen te voeren. Deze loop is doorgetrokken tot in het Vosbroek en volgt voor het grootste deel de huidige loop van de Russcherbeek. Het doorgraven van een moeras om water aan te voeren was een beproefd systeem om water naar molens te voeren.

Het sterke vermoeden bestaat dat er vroeger geen beeklopen waren in het moerasgebied. Het water dat van bovenstrooms werd aangevoerd stroomde in de brede vlakte uit en zocht zich een weg tussen de moerasvegetatie. Het verdwijnen van de loop van de Roode Beek is daarvan een prachtig voorbeeld. Vermoedelijk liep de Rodebach voordat zij als molenbeek werd verlegd op dezelfde wijze in het moeras uit.

De ontwikkeling die de beken hebben doorgemaakt is daarom in 3 fases samen te vatten:

- Oorspronkelijk bestond het dal uit een *doorstroommoeras*, dat was gevuld met broekbos en hoogveen. De kracht van de beek was te gering om een brede bedding te vormen en het water stroomde grotendeels onder de veenvegetatie door. De hoogwaterpieken waren klein en werden door een smalle bedding afgevoerd. Dit biotoop is geheel uit Nederland verdwenen; doorstroommoeras is nu alleen nog in Polen te vinden.
- De volgende fase in de ontwikkeling breekt aan met de aanleg van een *molenbeek*, langs de hoge oever aan Duitse zijde en het doorgraven van het moeras met een *Rigotte*. Het water werd benut voor meerdere watermolens. Het water van de Rodebach werd al voor Stahe afgeleid en stroomde om het moeras heen langs de molens. Dit alles stond de moerasontwikkeling niet in de weg. De grondwaterstroom werd er namelijk niet door beïnvloed.
- De meest recente ontwikkeling van het gebied bestond uit het aanleggen van een *afwateringsbeek* in het laagste deel van het dal, in combinatie met begreppeling. Dit alles ten behoeve van het landbouwkundige gebruik. Dit is de huidige situatie.

boven: De Roode Beek in het Leiffenderven

onder: De Rodebach, links van het fietspad, is in de zomer vrijwel geheel dichtgegroeid.

De normalisatie van de beken leidde tot een verlies van de natuurlijke eenheid tussen beek en beekdal. Er is sprake van een diepe bedding, waardoor het water snel wordt afgevoerd en vrijwel nooit meer buiten de oevers treedt. Erosie en sedimentatie als landschapsvormende processen komen niet meer voor en kenmerkende beekmilieus, zoals natte laagten, afgesneden meanders, steilwanden, grind- en zandstrandjes etc. zijn er evenmin. De beken kunnen deze functie weer gaan vervullen en vormen ook een belangrijk onderdeel van de Genius of the place.

Toekomstige inrichting/streefbeeld

Welke ontwikkelingsrichting is op dit moment de meest geschikte? Terug naar vroeger is niet mogelijk omdat een aantal aspecten onomkeerbaar veranderd is.

Wat is er veranderd en (vrijwel) onomkeerbaar

De afvoerpieken van de beken zijn veel hoger dan vroeger. Dit wordt veroorzaakt door grote akkercomplexen en steden die water niet lang vasthouden.

De laagwaterpieken van de beken zijn lager omdat een groot deel van het water snel wordt afgevoerd en een deel van het Rodebachwater, in bruinkoolwinning verdwijnt.

Het beekwater is veel voedselrijker dan vroeger en soms (tijdens riooloverstort) zelfs vervuild.

Een reis terug in de tijd is ook niet wenselijk omdat een inrichting gevraagd wordt t.b.v. een nieuwe, eigentijdse functie: een combinatie van natuur en recreatie. Daarbij is de historische referentie wél van belang omdat deze aanwijzingen geeft over wat de natuur hier zelf zou realiseren. De richting waarin de natuurlijke processen werken dient echter gecombineerd te worden met eigentijdse functies.

Het volgende principe is daarom uitgewerkt voor de ontwikkeling van de beeklopen. Het is gebaseerd op het zogenaamde tweefasenprofiel dat nu vaak bij beken wordt aangelegd als de ruimte beperkt is. Dit bestaat uit een smal laagwaterbed en een breed hoogwaterbed. In het geval van Roode Beek en Rodebach wordt een variant ingevoerd: menselijk ingrijpen blijft beperkt tot het graven van een breed hoogwaterbed, waarna de beek zelf haar laagwaterbed mag vormen. Er wordt dus een brede (ca. 40 m) ondiepe vlakte uitgegraven, door het laagste deel van het terrein, waarover het beekwater vrij kan stromen. De beek zal in deze vlakte zelf zijn bedding gaan vormen die – binnen de grenzen van het gegraven hoogwaterbed – een natuurlijke loop krijgt en zich makkelijk kan verleggen. Er is dus voldoende ruimte voor beekgebonden processen in de nieuwe brede beddingen en het voedselrijke water (met name tijdens perioden met rioolwateroverstort) zal binnen het hoogwaterbed blijven en niet tot een verstoring van leefgemeenschappen in het moeras leiden.

Voor- en nadelen van de nieuwe inrichting van de beeklopen.

Voordelen

- Voedselrijk water blijft binnen het uitgegraven profiel en verstoort niet de grondwaterafhankelijke leefgemeenschappen daarbuiten in het moeras.
- Er ontstaat een natuurlijke bedding, waar beekgebonden processen herleven en die qua vorm en dimensies is aangepast aan het afvoerregime van deze beken.
- Sedimentatie en erosie worden beide hersteld en zullen in evenwicht zijn.

- De voedselrijke zode in het hoogwaterbed is afgevoerd en er ligt minerale bodem, een goede uitgangspositie voor het herstel van de karakteristieke vegetatie.
- Met de nieuwe inrichting functioneert het dal als een waterretentiebekken dat de afvoer vertraagt. Het is daarmee een vervanging voor (een deel van) de eerder geplande technische waterbekkens.
- Water wordt langer vastgehouden en stroomt gelijkmatiger af naar de Maas. Dit kan als voorbeeldproject dienen voor het langer vasthouden van water in de haarvaten van het systeem.
- Het grondwaterpeil valt in het dal samen met de bodem van het hoogwaterbed, zodat allerlei afgesneden beekloopjes zich vullen met dit schone water.
- Er ontstaat een aantrekkelijk landschap met mooi beekdal en -loop en begeleiden- de begroeiing. De ingreep kan losstaan van verwerving van omliggende stukken grond. Dit is dan met name in Duitsland het geval, waar perceel voor perceel omgezet kan worden in natuur.
- Als de watersituatie later verandert, b.v. minder hoge piekafvoeren, dan heeft dat geen nadelige invloed op dit systeem. Uiteindelijk kan het op lange termijn zelfs uitgroeien tot een doorstroom moeras.

Nadelen

- Afval (met name tengevolge van de riooloverstort) wordt ingevangen in de vegetatie.
- Een flinke hoeveelheid grond komt vrij, die slechts ten dele in de oude loop kan worden opgeborgen.

De bedding raakt begroeid, maar de beek zal een deel van de vegetatie weer opruimen en plaatselijk vers zand afzetten. Door begrazing ontstaat er een mozaïekpatroon, maar bos en struikgewas krijgen de overhand. Het gaat hier vooral om wilgen en elzen, de kenmerkende bomen in beekdalen. Lokaal zullen op hogere plekken ook eiken ontkiemen. Bij de dimensies van de bedding is er rekening mee gehouden dat opstuwings door de dichtere vegetatie in de nieuwe bedding bovenstrooms geen problemen oplevert. Bij de dimensie van de nieuwe loop is namelijk uitgegaan van een

De gerenatureerde loop van de Vloedgraaf bij Susteren is een goede referentie voor de ontwikkelingen die zich al in de eerste jaren na het beekherstel in de bedding van de Roode Beek zullen voordoen.

breedte van 35 tot 40 m en een diepte van 40 tot 50 cm. Het doorstroomprofiel is daarmee meer dan 5 maal zo groot als in de huidige situatie. In het gebied zelf is een incidentele overstrooming van het nog hogere terrein trouwens geen probleem.

De beekbeddingen worden aangelegd in het laagste deel van de beide dalen. Voor de Roode Beek ligt dat enkele tientallen meters ten westen van de huidige loop. De Rodebach zal naar het zuiden worden verplaatst, naar de zone tussen de grens en de huidige loop. De bestaande lopen van beide beken kunnen worden opgevuld met een deel van de vrijgekomen grond. Eventueel is het noodzakelijk de huidige loop van de Rodebach te blijven gebruiken om overtollig water uit Gangelt af te voeren. Op het traject waar de Rodebach en de Roode beek samen komen en zij de grens vormen wordt de loop niet verplaatst, maar zal de bestaande loop worden gerenatureerd.

In de beekloop zal zich een grote variatie aan watertypen ontwikkelen, wat voor de flora en de fauna van groot belang is. De verwachting is dan ook dat allerlei kenmerkende soorten vogels, vissen, amfibieën, libellen en andere waterinsecten zullen terugkeren. In de ruige beekdalgraslanden zijn broedvogels als roodborsttapuit, sprinkhaanzanger, blauwborst en kwartelkoning te verwachten. Allerlei tijdelijke wateren en kwelmoerasjes zullen worden gekoloniseerd door soorten als waterral, alpenwatersalamander en beekoeverlibel waarvan kleine populaties aanwezig zijn in de Schinveldse bossen (groeven met moerasjes).

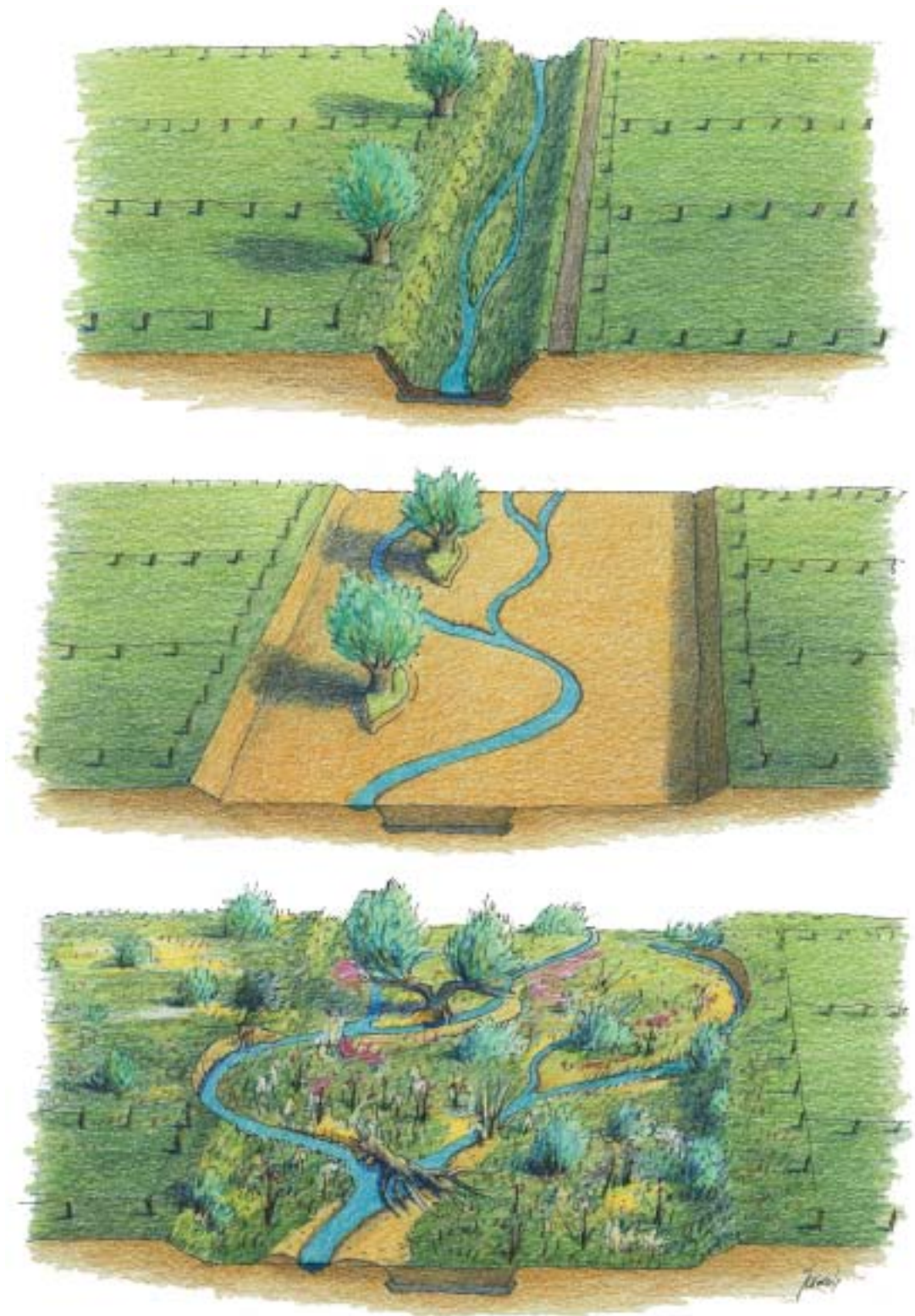
Op dit moment ontbreken stroomminnende vissoorten in de Rodebach/ Roode Beek. Door het beekherstel is de kans groot dat soorten als riviergrondel en mogelijk bierpje zich vestigen vanuit benedenstroomse populaties. De kans is ook groot dat zich hier op termijn een bever vestigt.

Riooloverstorten

Speciale aandacht vereisen de riooloverstorten die zich in de beide beeksystemen bevinden. Zo mag de nieuwe inrichting van de beek niet leiden tot een opstuwning van rioolwater in de afwateringssloten en riolen die naar de beek lopen. Bij de nieuwe hoogte van de beekbodem, die in de detailplannen wordt vastgesteld, dient daar rekening mee gehouden te worden. Bij de Rodebach is ook de afwatering van de ligweide van het zwembad een plaats die aandacht verdient. In het verleden trad hier al herhaaldelijk wateroverlast op, die door een herinrichting van het beekdal niet mag verergeren.

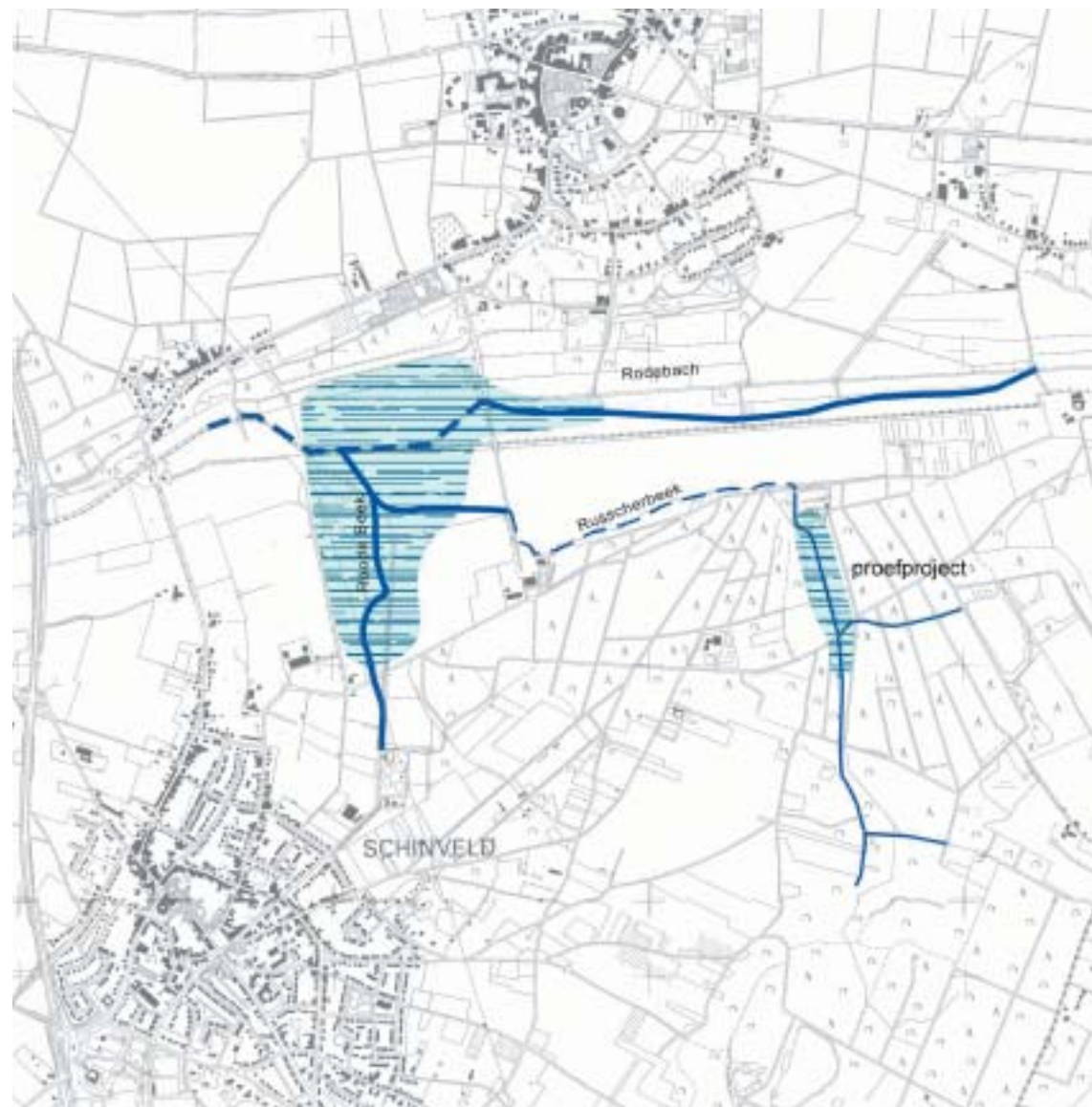
Een tweede aspect betreft het invangen van afval tijdens een periode dat de riooloverstort werkt als gevolg van overvloedige regen. De oplossing van dit probleem ligt voor een groot deel buiten de scope van dit project en er wordt binnen het autonome beleid al van alles aan gedaan. Inrichting van het terrein als natuurontwikkelingsgebied zal de noodzaak om de afvalwaterhuishouding te verbeteren alleen maar doen toenemen. Het is daarom beter om geen afwachtende houding aan te nemen bij de herinrichting van de beide beeklopen.

De in 1993 gerenatureerde Vloedgraaf nabij Susteren kan als goede referentie dienen voor het omgaan met ingevangen vuil. Tijdens hoogwater is een groot deel van het water in deze beekloop afkomstig uit riooloverstorten. De hoeveelheid afval is echter geen belemmering voor de natuurontwikkeling en ook niet hinderlijk voor de aanblik van het terrein. Het volstaat er mee dat enkele medewerkers van het waterschap een of twee keer per jaar het terrein opruimen.

Figuur 7
Ontwikkeling van de nieuwe beekbedding in 3 stappen:
boven: De huidige situatie
midden: Een gegraven breed en vlak hoogwaterbed, waar het water overheen stroomt; bij hoog-

water blijft het water binnen de brede bedding
onder: De beek graaft zelf zijn bedding uit, erosie en sedimentatie zijn hersteld als landschapsvormende processen

Figuur 8
Kaart van het gebied waar beekherstel en moeras- en broekbosvorming al op korte termijn (fase 1) mogelijk zijn.

boven: Het gerenatureerde traject van de Russcherbeek bij het zweefvliegveld.

rechts: Een groot deel van haar traject loopt de Russcherbeek door het bos.

3.4 DE RUSSCHERBEEK

Inleiding

De Russcherbeek stroomt vanuit het Schinveldse bos uit in de dalbodem van de Rodebach. De beek is op korte termijn relevant voor de natuurontwikkeling omdat zij nu – voordat hij de dalbodem bereikt – uitmondt in een visvijver. Om de natuurfunctie van het gebied volledig tot zijn recht te laten komen bestaat het voornemen om de hengelsportactiviteiten te verplaatsen naar buiten het natuurgebied en tevens dicht bij de kern van Schinveld. De verplaatsing past ook in de Provinciale doelstellingen in het kader van de realisatie van de EHS. Het dal van de Russcherbeek kan zich op deze plaats dan natuurlijk ontwikkelen en tevens kan het bosgebied gesloten worden voor gemotoriseerd verkeer. Vanuit het ontwikkelingsperspectief van het natuurgebied is het belangrijkste argument voor verplaatsing van de visvijver het feit dat op de huidige plek natuurontwikkeling op gang gebracht kan worden, waarmee de verbinding Russcherbeek/Rodebach weer wordt hersteld. Wordt van zo'n ontwikkeling afgezien, dan is verplaatsing van de visvijver, mede gezien de enorme kosten, minder interessant – althans vanuit het perspectief van de natuurlijke en recreatieve ontwikkeling van het projectgebied.

Als we op zoek gaan naar de oorspronkelijke situatie, biedt opnieuw de Tranchotkaart een goed aanknopingspunt. Daarop is de beek slechts enkele kilometers lang en stroomt door een moerasige laagte in het bos. Ze ontspringt in het Vosbroek. Vanaf het Vosbroek zijn 2 ontwateringsloten gegraven tot aan Hohenbusch. Het is niet duidelijk of de benedenloop vanaf het Vosbroek ook gegraven is, maar het is zeer waarschijnlijk dat het hele dal een doorstroommoeras is geweest dat afwaterde op het moeras in het dal van de Rodebach. Vanaf daar loopt de Russcherbeek door het Gangelterbruch via een zogenaamde 'Rigotte' een ontwateringssloot. In het begin van de 20^e eeuw is de Russcherbeek verlengd tot aan de mijnsteenbergrand om dit gebied af te wateren.

Toekomstige inrichting: start via een voorbeeldproject

De Russcherbeek biedt op termijn de unieke mogelijkheid om van bron tot monding geheel door een natuurgebied te lopen. Hier kan een ontwikkeling op gang gebracht worden in de richting van doorstroommoeras: een biotoop dat in Europa nauwelijks meer voorkomt. In het dal van de Roode beek/Rodebach zelf is dit niet mogelijk omdat dit wateroverlast zou kunnen veroorzaken in de omgeving, maar de Russcherbeek ligt helemaal in het door Natuurmonumenten beheerde gebied en hinder voor andere functies is hier dus niet aan de orde. Dit biedt grote kansen voor een bijzondere ontwikkeling van het beekdal en de kwelzones in het Vosbroek, die nu door de beek ontwaterd worden. De waterkwaliteit van met name het meest bovenstroomse deel van de loop is echter zodanig dat een onderzoek naar de herkomst van het water nodig is voordat tot grootschalige renaturatie kan worden overgegaan.

Vooruitlopend hierop kan al wel worden gestart met een voorbeeldproject. De ervaring leert dat het in gang zetten van een meer natuurlijke ontwikkeling en waterhuishouding in dit type gebieden verrassend goede resultaten oplevert, ook bij een slechte waterkwaliteit. Voorgesteld wordt dan ook om op korte termijn een voorbeeldproject uit te werken en te starten op de plaats van de huidige visvijver en stroomopwaarts daarvan tot in het bosgebied (zie figuur 9). Uitgangspunt is daarbij dat de processen van begrazing en retentie beide worden teruggebracht. Door in te zetten op retentie, zal de concentratie van vervuilende stoffen dalen (verdunding). In de huidige situatie is de vervuilingsgraad gedurende de lange periodes van laagwater hoog. Deze hoge 'piekbelasting' is bepalend voor de vegetatie die tot ontwikkeling kan komen en ook om die reden zal retentie leiden tot kwaliteitswinst in de vegetatie. De verdunding die optreedt bij retentie mag overigens niet gezien worden als een reden om de zuivering van het beekwater achterwege te laten. Zuivering is zeer gewenst en dient zeker plaats te vinden. Ook kan de toestroom van vervuilde stoffen worden verminderd door de bron daarvan langs de Waubacherweg af te koppelen. Met natuurontwikkeling langs de Russcherbeek hoeft echter niet gewacht te worden tot het water een acceptabele kwaliteit heeft.

Monitoring van de natuurontwikkeling en de waterkwaliteit gedurende de duur van de proefprojecten is noodzakelijk: op grond daarvan kan bepaald worden langs welke weg de Russcherbeek verder ontwikkeld kan worden.

3.5 BEGRAZING ALS LANDSCHAPSVORMEND PROCES

Het inzetten van grazers moet niet gezien worden als een maatregel die het voor de beheerder makkelijker maakt. Begrazing is zelfs geen beheersmaatregel: het is een van de wezenlijke natuurlijke landschapsvormende processen in ons klimaatgebied. Van rups tot eland profiteren dieren van de enorme productie in de vegetatie en op hun beurt vallen deze planteneters weer ten prooi aan 'vlees'eters.

Van nature treedt in ons klimaatgebied bosvorming op – uitgezonderd hoogveen-gebieden. Begrazing onderdrukt deze bosvorming ten dele, waardoor een halfopen landschap ontstaat. De planten die wij kennen van hooilanden, struwelen en bosranden komen van nature dan ook voor in begraasde landschappen. Begrazing leidt echter niet tot een groot open terrein – tot de vorming daarvan is alleen de mens in staat. Maar in het halfopen landschap dat de grazers vormen komen 'hooilandsoorten' wel degelijk tot ontwikkeling, zij het in minder grote – lees 'natuurlijke' – dichtheden.

In dit landschap van de Roode Beek en Rodebach, met een aanzienlijke natte component, is het belangrijk dat de dieren kunnen migreren tussen de hoger gelegen droge gebieden en de lage moerassige gebieden. Grote delen van het beekdal zijn in de zomer droog genoeg voor de grazers om er voedsel te zoeken, maar in het najaar en de winterperiode is een uitwijkmogelijkheid naar de bossen op de dalwanden noodzakelijk.

Als vuistregel geldt dat de begrazingsdichtheid bepaald wordt door de voedselvoorraad in het meest schrale seizoen, nl. het vroege voorjaar. Op voedselrijke gronden (rivier- en beekdalen) geldt dat bij dichtheden van 1 dier per 3 - 4 ha open terrein (dus exclusief bos), grote grazers zorgen voor het ontstaan van een bont mozaïek van bosjes, struwelen, bloemrijke graslanden, zomer- en winterruigten. De dieren verblijven het hele jaar door in het terrein en worden niet bijgevoerd. Dat betekent dat er op het einde van het voorjaar en in de zomer een overvloed aan voedsel is, dat op geen stukken na door de grazers kan worden opgegeten. Veel van de vegetatie gaat verdord de winter in en wordt in de winter en het prille voorjaar door de dieren opgegeten. Deze ruigtevegetaties zijn van groot belang voor allerlei diersoorten, zoals vlin- ders en sprinkhanen, die er in overwinteren.

Vanwege de vele voedselarme milieus (heide en schrale graslandjes) moet de dichtheid aan grazers in het projectgebied niet groter zijn dan 1 dier per 10 ha. Dit is een gemiddelde gebaseerd op een dichtheid van ca. 1 dier per 4 - 5 ha in het grasland en 1 dier per 15 - 20 ha in het bosgebied.

Van nature zou in het studiegebied een mix van grote grazers voorkomen: ree, edel- hert, wild zwijn, rund en paard. Elk van deze soorten levert zijn eigen, unieke bijdra- ge aan het landschapsvormende proces. Alleen het ree is nu nog aanwezig en voor- gesteld wordt op korte termijn het rund hieraan toe te voegen. Hiervoor komen zowel Schotse Hooglanders als Galloways in aanmerking. Binnen de werkgroep bestaat een lichte voorkeur voor Galloways, omdat recreanten soms angst hebben voor de Hooglanders met hun grote hoorns. Idealiter zou ook het (konik) paard in het systeem gebracht kunnen worden, omdat paarden op een geheel andere wijze het gebied begrazen en weer voor andere plantensoorten de voorwaarden scheppen om er voor te komen. Introductie van Koniks conflicteert echter met het gebruik van het gebied door ruiters en koetsjes. Een optie is om de paardenbegrazing uit te voeren met huisdieren. Bewoners van Schinveld en Gangelt kunnen dan hun dieren het hele jaar rond in het gebied laten grazen. De beheerder ziet er op toe dat de dichtheden niet boven een zeker maximum komt, door 'vergunningen' af te geven aan de eige- naren. Een voorwaarde is ook dat de dieren door het hele gebied mogen grazen en dat de eigenaar dus niet weet waar zijn dier rondloopt. Dit systeem wordt al vele honderden jaren toegepast in het New Forest in Engeland. Introductie in Nederland zou een unicum zijn, die hier in het 'paardenrijke' Schinveld zeker op zijn plaats is. Zo kan de waardevolle paardenbegrazing toch worden ingezet, maar het betekent wel dat de natuurlijke kudde-opbouw en de sociale structuur van haremgroepen met een leidhengst en merries met hun veulens naast hengstengroepen niet zal ontstaan.

Herintroductie van het edelhert zou zonder verdere problemen ook mogelijk zijn en is zeker het overwegen waard.

links: De hooglandrunderen die nu al in een kleine kudde in het terrein lopen zullen uiteindelijk het hele 700 hectare gebied doorkruisen en begrazen.

boven: Onder invloed van de begrazing ontwikkelt zich al op korte termijn een mozaïek in de vegetatie.

'Some animals are more equal than others' (George Orwell, Animal Farm 1945)

Om de bekendheid en aantrekkingskracht van een natuurgebied te vergroten is de aanwezigheid van grotere, aantrekkelijk ogende diersoorten van belang. Alleen al de kans ze te zien, levert een bijzondere sensatie en is goed voor extra belangstelling van publiek en media. In de te ontwikkelen natuurkern in de gemeenten Onderbanken en Gangelt, kunnen de volgende soorten op een termijn van 5 – 10 jaar verwacht worden:

- wild levend rund (Hooglandrund of Galloway, per 2002)
- wild levend paard (Konik of huispaard, introductie vergt nadere uitwerking)
- ree (nog aanwezig)
- edelhert (vergt nader uitwerking)
- wild zwijn (wordt al incidenteel gezien)
- bever (uitgezet of uitgezwermd vanuit herintroductie die in 2002 in Limburg start)
- zwarte ooievaar (breidt zich uit in buurlanden, biotoop hier zeer geschikt)

Wilde dieren leggen over het algemeen een zekere schuwheid ten opzichte van mensen aan de dag. Zelfs de gedomesticeerde runderen laten zich niet al te dicht naderen. Bij de keuze van de kudde zal de beheerder uiteraard rekening houden met het 'publieksvriendelijk' karakter van de dieren. De ontwikkeling van een sociale kudde draagt over het algemeen ook bij aan de rust in de kudde en een relatieve onverschilligheid ten aanzien van het publiek. De konik en de Schotse hooglanders en Galloways hebben zich, ook wat dit aspect betreft, in de praktijk bewezen als geschikte dieren, maar er zijn mogelijk ook nog andere rassen die deze eigenschappen hebben.

Bij de openstelling van natuurlijk begraasde terreinen zal ook het publiek zich nieuwe gedragscodes moeten eigen maken.

Zo blijft het riskant om een kudde te dicht te benaderen en wordt een minimumafstand van 25 m geadviseerd.

Een meegenomen hond leidt bij de dieren tot associaties met hun natuurlijke vijand : de wolf.

Veel problemen ontstaan door het voeren van de dieren. Nog los van het feit dat dit het natuurlijk graaspastoor verstoot en zelfs schadelijk kan zijn voor de dieren, leidt het uiteindelijk tot ongewenst gedrag van de dieren.

Hoewel met de introductie van Hooglandrunderen het palet aan grazers niet volledig is, levert dit in combinatie met de overige maatregelen al wel een prachtig landschap op met eikenbossen op de hogere gronden, elzenbroekbossen langs de randen van het dal (waar het grondwater uittreedt) en een meer open landschap met verspreide bosjes, struikgewas en vochtige kruidenrijke graslanden in het centrale deel van de vlakte. In afvoerloze laagtes ontstaan poelen met laagveen ontwikkeling. Rondom de beek is het dichter begroeid met elzen en wilgen. Tenslotte liggen er in het dal kleine afgesneden meanders, met in de poelen helder water en laagveenvorming.

Het bijzondere van de Schinveldse bossen is de afwisseling van voedselarme zandige bodems en wat meer vochtige en voedselrijke lemige bodems. Eiken-berkenbos komt dus voor naast eiken-haagbeukenbos. Ook de kruidlaag is zeer gevarieerd met allerlei leemplanten als dalkruid, groot heksenkruid en klein glidkruid.

In figuur 6 is het gebied aangegeven waar begrazing kan worden ingezet. Dit is het gehele gebied dat als natuurgebied is begrensd. In figuur 10 is het gebied aangegeven dat in de eerste fase al kan worden gerealiseerd.

Aanvullend vegetatiebeheer

Waar dit nodig is voor behoud en ontwikkeling van zeldzame en voor de streek karakteristieke levensgemeenschappen of voor het tegengaan van niet gewenste invloeden kan gebruik worden gemaakt van aanvullende beheermaatregelen zoals maaien (na 15 juni) met nabeweiden, hakhout-, hooiland- en akkerbeheer. Welke methode zal worden toegepast en om welke gebiedsdelen het gaat zal verder opgenomen en uitgewerkt worden in het grensoverschrijdende beheerplan.

Deze vormen van beheer kunnen ook worden toegepast door agrariërs in het gebied die willen overschakelen. Zij ontvangen dan een beheersvergoeding. In Duitsland is dat geregeld vanuit het Kulturlandschaftsprogram. In het beheerplan zal worden aangegeven welke delen van het gebied hiervoor in aanmerking komen. In de begroting voor de subsidie-aanvragen is er van uit gegaan dat ca. 10% van het huidige open terrein (ca. 40 ha van 400 ha) deze status zal krijgen.

De Schotse hooglanders die jaarrond in het natuurgebied grazen kunnen niet worden ingezet voor de nabeweiding. Pas gemaaid grasland heeft namelijk een grote aantrekkingskracht op vee omdat het vers uitgelopen gras erg lekker is. Wanneer de runderen hier worden ingezet zouden zij waarschijnlijk de hele periode tot 1 november hier blijven, waardoor de begrazing in het overige deel te lang onderbroken wordt. Vee van lokale agrariërs zal worden ingeschakeld voor de nabeweiding.

In het nieuwe natuurgebied liggen enkele akkercomplexen. De toplaag van de bodem is hier sterk verrijkt met meststoffen. Door uitspoeling en door de inzet van de grote grazers zullen deze voedingsstoffen langzaam verdwijnen. Waar een snellere ontwikkeling naar een schrale vegetatie gewenst is, kan aanvullend in het eerste jaar (evt. twee jaar) nog worden gemaaid en het strooisel worden verwijderd. Wanneer het gewenst is heide te herstellen moet de toplaag worden verwijderd. De kosten van deze ingreep zijn in Nederland subsidiabel via het programma Beheer van de Rijksoverheid.

3.6 ECOLOGISCHE VERBINDINGEN MET OMLIGGENDE GEBIEDEN.

Het dal van de Roode beek/Rodebach zal zich ontwikkelen tot een grote natuurkern op de grens van Nederland en Duitsland. Voor de ontwikkeling van de natuur, maar ook voor de recreant is het van belang dat het gebied verbonden is met andere aantrekkelijke gebieden. Via het vervolg van het beekdal naar het westen kan een belangrijke corridor worden aangelegd. Natuurmonumenten bezit hier al enkele percelen en op korte termijn kan de begrazing ook daarheen worden uitgebreid. Via een onderdoorgang onder de weg van Mindergangelt naar Schinveld kunnen de grazers dan tussen de beide gebieden uitwisselen. In figuur 6 zijn de ecologische verbindingen met pijlen aangegeven.

3.7 VERANDERINGEN IN DE SOORTENRIJKDOM

Het huidige agrarische landschap van het Gangelter Bruch en Leiffenderven kenmerkt zich door een zeer geringe soortenrijkdom. Landschappen met een intensief landbouwkundig gebruik worden niet voor niets ecologische woestijnen genoemd omdat vaak maar een paar procent van de soortenrijkdom, die er onder natuurlijke omstandigheden te vinden zou zijn, nog voorkomt. Wanneer de natuur weer de ruimte krijgt en de dynamische processen zoals moerasontwikkeling, natuurlijke beeklopen en begrazing weer hun rol gaan spelen zal de soortenrijkdom weer snel toenemen. In natuurontwikkelingsprojecten elders in Limburg is vaak een spectaculaire toename van het aantal soorten te zien, met in de loop van 5 tot 10 jaar tot 400 soorten hogere planten. Voorbeelden daarvan zijn Ingendael in het Geuldal bij Valkenburg, Koningsteen langs de Maas bij Thorn en het Haeselaarsbroek ten noorden van Koningsbosch. Allerlei planteneters van rupsen tot grote grazers profiteren hiervan en er vindt dan ook al snel een explosie van leven plaats. Het aantal insecten en dieren dat profiteert van de natuurlijke ontwikkelingen in de vegetatie is een veelvoud van het aantal plantensoorten. Ook vogels nemen snel in soortenaantal en dichtheden toe. Het halfopen landschap met zijn talrijke schuil- en nestelmogelijkheden en grote voedselrijkdom biedt plaats aan zeker 50 broedvogelsoorten, terwijl het huidige aantal vaak niet meer dan 10 tot 20 bedraagt. Toch zijn er soms ook soorten die verdwijnen. Ieder landschap, hoe intensief gebruikt ook, trekt toch weer enkele soorten aan. Soms zijn het soorten die in het oorspronkelijke landschap ook al voorkwamen en daarom zullen blijven, maar er zijn ook soorten vanuit andere plaatsen die een niche hebben gevonden in het intensief gebruikte agrarische landschap, die straks zullen verdwijnen. Het gaat hierbij hooguit om enkele (1 tot 5) soorten. Tientallen andere soorten zullen deze plaats echter weer innemen.

Herstel van moeras in het beekdal van de Rodebach/ Roode Beek betekent dat allerlei kenmerkende planten en dieren zich zullen vestigen. Nu resteren daarvan kleine, nauwelijks levensvatbare populaties in de Schinveldse bossen (in groeves met kleine moerasjes). Het gaat daarbij om diersoorten als bont dikkopje, alpenwatersalamander, beekoeverlibel en waterral. Het elzenbroekbos en wilgenstruweel zal onderdak bieden aan vogels als blauwborst en nachtegaal en op termijn ook wielewaal en houtsnip.

Door natuurlijke begrazing ontstaan insecten- en muizenrijke graslanden en ruigtes waar allerlei vogels op af komen zoals roodborsttapuit en sprinkhaanzanger. Ook de diverse roofvogels die in de aangrenzende Schinveldse bossen broeden zullen van het verbeterde voedselaanbod profiteren.

In de bossen zelf zal door de begrazing geleidelijk het mozaïekpatroon tussen

Vogelvluchtschets

Artist impression van de ontwikkeling in het natuurgebied Rodebach/Roode Beek

voedselarme en wat rijkere delen en de open en gesloten stukken sterker naar voren komen door de ontwikkeling van zoom- en mantelvegetaties (hoge kruiden, bramen en struiken). Juist in deze overgangen groeien allerlei zeldzame plantensoorten (bosdroogbloem, fraai hersthooi, donderkruid, heelblaadjes en zomerfijnstraal). Ook een soort als de hazelworm zal hiervan profiteren. Bijzondere dagvlinders zoals eikenpage en kleine ijsvogelvlinder zijn in hoge mate afhankelijk van goed ontwikkelde overgangen tussen bossen en bloemrijke graslanden.

4 Recreatie en toerisme als drager voor natuurontwikkeling

4.1 HET PERSPECTIEF

Op veel plaatsen in Europa gaan de ontwikkelingen van recreatie en toerisme enerzijds en natuurontwikkeling anderzijds hand in hand. Een aantrekkelijk landschap is namelijk een vereiste voor grote bezoekersaantallen en andersom geldt dat zonder het perspectief op economische ontwikkeling het draagvlak om natuur te ontwikkelen doorgaans gering is. In veel regio's waar de 'keuze' op de natuur gevallen is zijn recreatie en toerisme uitgegroeid tot een economische factor van betekenis met flink wat werkgelegenheid. In Nederland en Duitsland zijn daarvan verschillende voorbeelden te vinden, veelal in de grensregio: de Gelderse Poort tussen Nijmegen en Kleve, het Natuurpark Maas-Swalm-Nette tussen Roermond en Monchen-Gladbach en het Belgisch-Duits Natuurpark ten zuiden van Aken. Deze gebieden zijn bekend vanwege de aantrekkelijke natuur en trekken daardoor veel mensen aan; voor een dagje uit of voor een verblijf van meerdere dagen. Er is geenszins sprake van massatoerisme en toch profiteren tal van ondernemers van de vele bezoekers van het gebied. De duidelijke bestemming als natuurgebied, die aan deze regio's is meegegeven, heeft daaraan zeker bijgedragen.

De meeste mensen die de bovengenoemde gebieden bezoeken, komen er wandelen of fietsen, maar ook skeelers, paardrijden, mountain-biking, zwemmen en vissen behoren tot de mogelijkheden. In eerste instantie zijn het vooral de bewoners uit de omliggende dorpen die het gebied bezoeken, maar naarmate de bekendheid en de aantrekkelijkheid van het gebied toeneemt, komen meer en meer bezoekers ook van verderaf. Dat is ook het perspectief dat in de gemeenten Onderbanken en Gangelt in het verschiet ligt.

Massatoerisme?

Het zijn vooral de gebieden met een onbestemde toekomst waar zich pretparken, bungalow-parken en andere grootschalige recreatieve activiteiten vestigen. Voor deze voorzieningen bestaat zeker een markt maar omdat zij nauwelijks enige relatie met hun omgeving hebben, kunnen ze beter niet aangelegd worden in gebieden die de potentie hebben om tot een waardevol natuurgebied uit te groeien.

4.2 BEZOEKERS WELKOM!

De toeristische ontwikkeling van het gebied verdient volgens veel partijen uit de begeleidingsgroep een hoge prioriteit en ook een goede samenhang tussen de natuurontwikkeling en de recreatieve ontwikkeling is van belang. Voordat deze laatste ontwikkeling gestalte kan krijgen zal het gebied eerst attractiever moeten worden. Een duidelijke bestemming als natuurgebied, de begrenzing daarvan en de

natuurontwikkeling zullen daarom eerst van de grond moeten komen. Met name voor de recreant zal er al op korte termijn veel kunnen veranderen. In de dichtbevolkte regio (op fietsafstand, dat wil zeggen binnen 15 km, liggen verschillende grote steden zoals: Brunssum, Hoensbroek, Sittard, Heerlen, Landgraaf, Ubach Palenberg, Geilenkirchen en Heinsberg)(zie figuur 2) is er een groeiende behoefte aan natuur. Bekende gebieden in de streek zijn de Brunssumerheide en de Tevenerheide, die nu al erg druk bezocht worden. Er is door het Stadsgewest Oostelijke Mijnstreek aangegeven dat er een flink tekort is aan vrije natuur. Massatoerisme valt bij een ontwikkeling als natuurgebied niet direct te verwachten. De ervaring leert dat het toerisme zich in combinatie met natuurontwikkeling geleidelijk ontwikkelt omdat steeds meer mensen het gebied bezoeken en onderweg wat willen eten of drinken. Ook is er dan plaats voor verhuurbedrijven (fietsen, skeelers), huifkartochten, bezoekerscentrum, B&B's, kamperen bij de boer, verkoop van lokale producten etc. Deze ontwikkeling laat zich vooral in het Duits goed omschrijven als 'sanftes Tourismus' en kan het beste overgelaten worden aan lokale initiatieven. De gemeenten, Kreis en provincie kunnen een bijdrage leveren door deze initiatieven te ondersteunen.

4.3 RECREATIEVE INFRASTRUCTUUR

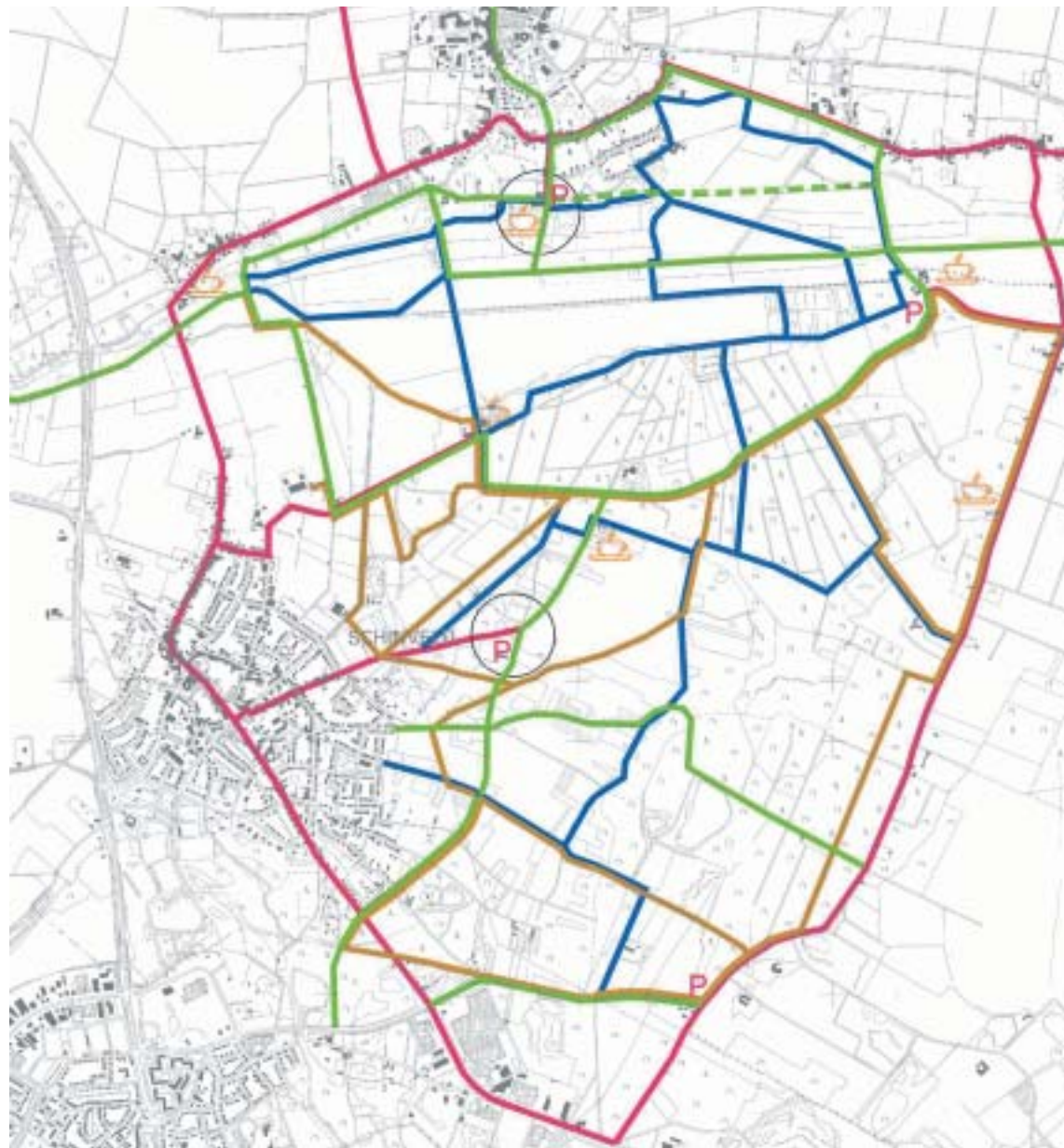
De taken van de overheden liggen, naast het bestemmen van het gebied tot natuurgebied, vooral op het terrein van de aanleg en het onderhoud van een goed netwerk van fiets- en wandelpaden en bewegwijzering (zie figuur 8). Om de bezoekers door het gebied te leiden is een goede routestructuur nodig. Deze bestaat op 3 niveaus:

- Doorgaande routes voor fietsen/mountain-biking/skaten/paardrijden.
- Routes voor een wandelrondje.
- Overige wandelpaden en mogelijkheden tot struinen

De eerste categorie bestaat uit aangelegde paden, die door een (groot) deel van het gebied lopen en soms aansluiten op routes die van buiten het gebied komen. De tweede categorie is met name van belang voor de inwoners van Schinveld en Gangelt die nu al gebruik maken van het gebied en gewend zijn om wandelrondjes te maken van uiteenlopende lengtes. Dergelijke wandelaars hebben een voorkeur voor goed onderhouden paden die een groot deel van het jaar te betreden zijn. Tenslotte is er het netwerk van bestaande en nieuwe wandelpaden in de bossen en in het broekgebied dat voor de meer avontuurlijk ingestelde bezoeker tal van mogelijkheden biedt voor wandelingen.

Door de inrichting van het terrein als natuurgebied is het ook gewenst om de padenstructuur in het bosgebied zodanig te veranderen dat er een duidelijker zoning komt in rustige en intensief gebruikte delen van het gebied. Daarmee kan ook de rechthoekige padenstructuur, die nog stamt uit de tijd dat het bos vooral de houtproductie diende, plaatsmaken voor een patroon dat beter past bij de huidige status als natuurgebied.

Per gebruikersgroep is hieronder aangegeven hoe zij van het gebied gebruik zullen gaan maken en aan welke voorwaarden de voorzieningen moeten voldoen. Het op de kaart aangegeven routenetwerk is indicatief. Een nadere uitwerking volgt in een recreatief masterplan dat de basis moet vormen voor de bestekken en de uitvoering. Dit masterplan zal ter goedkeuring worden voorgelegd aan de beide gemeenten.

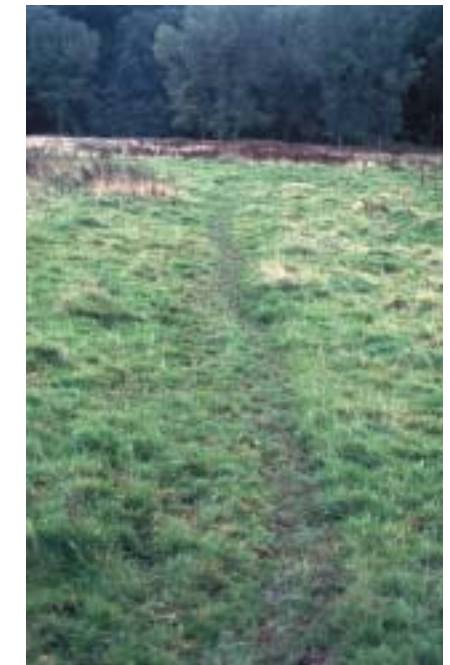

Figuur 9
De routestructuur geeft de belangrijkste gebruikers van het gebied: wandelaars, fietsers en ruiters, tal van mogelijkheden, van korte ommetjes

tot avontuurlijke struintochten. Ook voor skaters en mountainbikes zijn er mogelijkheden, zie daarvoor de tekst.

boven: Een netwerk van fietspaden maakt het gebied toegankelijk voor de fietser.

rechts: De paadjes die de runderen in het terrein achterlaten, maken het gebied zeer geschikt voor avontuurlijke zwerftochten.

Wandelen

Onder de noemer 'wandelaars' gaat een zeer diverse groep van gebruikers schuil. De een wandelt het liefst over een goed begaanbaar pad, de ander gaat graag dwars door de natuur. Sommigen verkiezen gemarkeerde routes, ander mijden die juist en zoeken hun weg met de kaart in de hand. Het gebied is groot genoeg om voor al deze gebruikers voldoende mogelijkheden te bieden. Een ding hebben al deze wandelaars gemeen en dat is dat ze, zodra ze in de natuur lopen, liefst zo weinig mogelijk hinder ondervinden van de gebruikers die zich sneller verplaatsen, zoals fietsers, mountainbikers en skaters. Daarom is de wandelpadenstructuur waar mogelijk gescheiden van de overige infrastructuur. Voor de inwoners van Gangelt en Schinveld is een aantal goed begaanbare paden gepland in de directe omgeving van het dorp, zodat wandelrondjes van 2 tot 4 kilometer (1 tot 2 uur lopen) kunnen worden gemaakt. Voor de meer avontuurlijk ingestelde wandelaar staat het hele bestaande wandelpadennetwerk in het Schinvelderbos ter beschikking. Dit padennetwerk is omvangrijk omdat het vanwege de bosbouw is aangelegd. Om een zekere zonerings in het bos aan te brengen zal een deel van deze paden door Natuurmonumenten onbegaanbaar worden gemaakt. Daar staat tegenover dat er op termijn een nieuw netwerk van runderpaadjes zal ontstaan dat ook ter beschikking staat aan de meer avontuurlijk ingestelde wandelaar. Hier wordt veel van het orientatievermogen gevraagd omdat deze paden zelfs op de beste kaarten ontbreken. Met name bij kinderen zijn deze paden favoriet omdat ze vrijwel nergens de mogelijkheid hebben om op deze wijze de natuur te ervaren. Omdat een groot deel van het bos en het broekgebied zal vernatten zal dat op termijn de belangrijkste factor zijn waardoor sommige delen van het gebied minder worden bezocht door wandelaars dan andere.

Wanneer de grote grazers het gebied intensief gaan gebruiken zal er ook in het Gangelterbruch en Leiffenderven een netwerk van runderpaadjes ontstaan dat door de wandelaars kan worden gebruikt. Daarnaast zal in dit vernattende gebied ook een tweetal wandelpaden worden aangelegd, die het mogelijk maken om droogvoets doorsteekjes van noord naar zuid te maken. Tussen Gangelt en de westelijke zijde

van het zweefvliegveld zal een vlonderbrug worden aangelegd die ca. 50 cm boven het nieuwe moeras komt te lopen en ook de beek oversteekt. Verder naar het oosten zal ter hoogte van de schans een lage dam van ca 40 cm hoog en 5 m breed worden gelegd, die ook een deel evenwijdig aan de grens loopt. Door deze voorzieningen zal de toegankelijkheid in vergelijking met de huidige situatie toenemen. De meeste wandelaars zullen van deze voorzieningen gebruik maken, waardoor de gebieden er tussenin rustig blijven.

Fietsen

De fietsers komen meestal van buiten het gebied en hebben behoefte aan routes die het hele gebied doorkruisen. Belangrijke voorwaarden bij recreatieve fietsroutes zijn:

- aansluiting op andere routes
- goede wegverharding
- breed genoeg om naast elkaar te fietsen
- langs zoveel mogelijk natuurschoon
- langs bezienswaardigheden
- langs horecavoorzieningen

In het ontwerp is een netwerk van fietspaden opgenomen – deels nieuw, deels bestaand – dat zoveel mogelijk voldoet aan deze eisen (zie kaart 9). Er is een route die vanuit het zuiden (Brunssum) het gebied in loopt, langs het Nolder Boske en op de Heringsweg aansluit op een fietspad dat van west naar oost door de Schinvelder Bossen loopt en waar Schinveld en de Heringshof aan liggen. Op de Duitse oever loopt ook een doorgaande fietsroute van west naar oost door het Rodebachtal. Deze route loopt langs de historische watermolens en langs Gangelt en sluit in het westen aan op routes die door het dal van de Roode Beek tot aan de Maas lopen. Zowel bij de Heringshof als ten noorden van Schinveldt is er een doorsteek mogelijk tussen de beide oost-west routes.

Een groot deel van de beschreven routes loopt over bestaande wegen, maar de wegbedekking laat daar nog te wensen over, of is te smal om naast elkaar fietsen mogelijk te maken. In andere delen van Limburg zijn goede resultaten geboekt met verharde stol als wegbedekking. Stol is bij veel mergelgroeves een restproduct dat slijtvast is, vooral als er 10 tot 15% cement doorheen is gemengd.

De huidige fiets/wandelverbinding langs de Rodebach ligt in een deel van het gebied dat zich gaandeweg zal ontwikkelen tot een natuurgebied. De invloed van de weggebruikers op de rust in het natuurgebied zou kunnen betekenen dat bepaalde dier- en vogelsoorten hier niet terugkeren. De Untere Landschaftsbehörde heeft daarom geadviseerd om op termijn het fietspad te verplaatsen naar een ander traject, halverwege de beek en de hoofdweg. De wandelverbinding kan wel blijven bestaan langs de beek.

Mountain-biking

Het gebied leent zich goed voor een mountainbike route, vanwege het afwisselende terrein (van zandig tot hard, van nat tot droog en reliëfrijk) en de grootte van het gebied. Belangrijk is dat de route zodanig wordt aangelegd dat er zo weinig mogelijk interactie optreedt met andere gebruikers van het gebied. De route loopt ook daarom zoveel mogelijk over onverhard terrein en is bewegwijzerd. Mountainbiking buiten de aangegeven routes is niet toegestaan. Veel mountainbikers komen met de auto en het is van belang dat bij het begin van de route parkeervoorzieningen liggen, inclusief een bord met daarop de verschillende routes, hun lengte en moeilijkheidsgraad.

De ingang hoeft niet bij een horecagelegenheid te liggen omdat mountainbikers daarvan zelden gebruik maken.

Paardrijden

De Schinvelderbossen zijn vanouds een bekend gebied voor paardrijden. Veel inwoners van Schinveld en Gangelt hebben zelf paarden. In Schinveld (2), Niederbusch (1) en Breberen (1) zijn maneges en in Stahe is een paardenpension gevestigd. Door het Streekgewest OZL zijn gemarkeerde ruitersporen aangelegd. Alleen ruiters in bezit van het ruiterkenteken mogen hier gebruik van maken. De routestructuur wordt door Natuurmonumenten onderhouden. Natuurmonumenten is al enige tijd in overleg met ruiterverenigingen in Schinveld over de verbetering van deze routes.

In de omgeving van Schinveld en Gangelt wordt ook het rijden met koetsjes veel beoefend. Er mag gereden worden over veldwegen en de boswegen die op de wegenlegger staan.

Op de kaart is aangegeven welke paden en wegen in het natuurgebied in aanmerking komen als paardrij- of koetsroute. Bij de keuze van deze routes is ook rekening gehouden met de plaats van de maneges in Schinveld. Gedeeltelijk gaat het om dezelfde routes als de fietsroute, maar zij lopen daar naast elkaar. Voor de ruiters is ook een deel van de paden in het bos toegankelijk. De ingangen van het gebied moeten zodanig worden aangepast dat ruiters en koetsjes er makkelijk doorheen kunnen

Skaten

Skaters vormen een nieuwe groep van gebruikers van de buitenruimte en zijn gebaat bij paden met een degelijke, liefst gladde (geen grit) verharding. Over het algemeen gaan skaters en fietsers goed samen op dezelfde route mits het pad breed genoeg is. Een deel van de fietsroutes is daarom geschikt gemaakt voor skaters zodat een aantrekkelijk grensoverschrijdend rondje gemaakt kan worden. Zowel vanuit Schinveld als vanuit Gangelt is een geschikte aanrijroute aangegeven. Skaters die van buiten het gebied komen kunnen het beste naar de ingang bij het zwembad van Gangelt gaan. Daar kunnen zij parkeren en is ook een horecavoorziening.

4.4 VRIJE TOEGANG

Zodra het intensieve gebruik door de landbouw in een gebied wegvalt en de natuur er de regie weer terugkrijgt, keren tal van bijzondere soorten (planten en dieren) terug. Hoewel veel vormen van menselijk landgebruik schadelijk zijn voor de natuur, vormt de aanwezigheid van de mens sec, als recreant in zo'n gebied, geen noemenswaardige bedreiging. De vrees voor de mens als versturende factor in de natuur wordt nauwelijks door de praktijk bevestigd; zelfs in gebieden die vrij toegankelijk zijn en waar men dus ook buiten de paden mag lopen. In het studiegebied gaat het ook om een dichtbevolkte regio waar de behoefte aan mogelijkheden om te recreëren in de natuur navenant groot is. Vrije toegankelijkheid, ook buiten de paden, is een geste aan deze bezoekers. Zij zullen de natuur daardoor weer gaan ervaren als iets dat ook van hen is en een onlosmakelijk deel uitmaakt van hun leefomgeving. Het gebied wordt als het ware verankerd in de samenleving. Ervaringen in andere natuurgebieden laten zien dat het aspect van vrije toegang enorm wordt gewaardeerd, maar dat uiteindelijk niet meer dan enkele procenten van de mensen ook daadwerkelijk van de paden afdraagt.

4.5 DE INGANGEN

De begrazing door hooglanders is niet alleen van belang voor de ontwikkelingen in de vegetatie, maar ook de aanblik van het gebied als geheel zal er door veranderen. Zo heeft het verwijderen van al de oude rasters en hekken binnen het begraasde gebied een sterk ruimtelijk effect. Doordat er een duidelijke grens is tussen het begraasde natuurgebied en het buitengebied zal het natuurgebied zich ook steeds meer als een eenheid presenteren. Dit wordt nog versterkt door de ingangen een eigen identiteit te geven. De ingangen hebben een aantal functies:

- ze fungeren als doorgang van het buitengebied naar het natuurgebied, waardoor de bezoeker zich realiseert dat hij een bijzonder gebied binnengaat.
- de bezoeker wordt er welkom geheten en van informatie voorzien over de natuur die hij er aan zal treffen en over hoe hij het gebied mag/kan gebruiken.
- speciale aandacht wordt besteed aan de grote grazers die er lopen en hoe men daar rekening mee dient te houden
- bij een aantal ingangen vindt men parkeerplaatsen voor bezoekers die met de auto komen.

Er worden 3 soorten ingangen onderscheiden: hoofdingangen, andere belangrijke ingangen en overige kleine ingangen. De locatie van de diverse ingangen zal in het recreatieve masterplan verder worden uitgewerkt. Hieronder volgen de eisen waaraan deze ingangen moeten voldoen.

Hoofdingangen

Hiervan zijn er twee, één in Duitsland en één in Nederland (zie figuur 9). Deze ingangen zijn voorzien van parkeerplaatsen en liggen vlakbij een horeca-voorziening. Zuilen van veldbrandsteen en een wildrooster of fraai houten hek geven de ingang een zekere status. Op een groot welkomstbord met houten overkapping wordt in twee talen uitleg gegeven over het gebied. Eventueel wordt met een (meidoorn)heg of een haag van inheemse bomen en struiken de overgang tussen het natuurgebied en het cultuurlandschap geaccentueerd. Bezoekers van buitenaf worden door middel van wegwijzers vooral naar deze ingangen geleid.

Andere belangrijke ingangen

Op verschillende plaatsen rond het gebied is plaats voor een belangrijke neven-ingang. Zij liggen bij de overige horecagelegenheden of op strategische plaatsen, waar veel bezoekers verwacht mogen worden. De aankleding van deze ingangen is wat soberder dan van de hoofdingangen, maar er zijn wel veldbrandstenen zuilen en een informatiebord. Afhankelijk van de plaats ligt er een wildrooster (overfietsbaar) of staat er een houten hek. Als er nog geen parkeerplaats ligt, wordt er een kleine (5 tot 10 plaatsen) aangelegd. De toegang naar het zweefvliegterrein en de horeca-voorziening aldaar blijven bestaan.

Kleine ingangen

Op tal van plaatsen zullen kleine ingangen gemaakt worden. Dit zijn al de plaatsen waar nu al wegen of paden het gebied inlopen. Zij zijn voorzien van een klaphekje en een klein informatiebord. Met name de informatie over de begrazing en een aantal huisregels worden hier vermeld.

4.6 PUBLICITEIT EN VOORLICHTING

Een van de knelpunten die uit de SWOT-analyse van NP naar voren komt is dat de bevolking nog weinig bekend is met het gebied. Omwonenden ervaren het niet als een belangrijk natuurgebied. Het imago is vaak zelfs slecht en als het in het nieuws is, is het meestal in negatief verband. Naast de inspanningen om de natuur in het gebied verder te ontwikkelen zal er daarom ook veel aandacht aan de publiciteit moeten worden gegeven. Hiervoor staan een aantal mogelijkheden ter beschikking.

Speciale voorlichter/ster

Voordat een nieuw natuurgebied goed en wel in de samenleving is verankerd duurt meestal een paar jaar. Met name rond begrazing zijn er in het begin veel vragen. Om alle opstartproblemen het hoofd te bieden is het noodzakelijk om een speciale voorlichter aan te stellen. Gedurende een periode van minimaal 5 jaar, op basis van een 60% contract kan hij of zij zich inzetten voor het gebied. Ervaringen in andere nieuwe natuurgebieden laten zien dat dit de periode is die minimaal nodig is. De voorlichter/ster richt zich in het begin dan ook vooral op de bewoners van de dorpen. Wapenfeiten zoals het starten van het begrazingsproject, het wel en wee van de kudde, het onthullen van een welkomstbord etc. moeten onder de aandacht worden gebracht van een groot publiek. Daarvoor onderhoudt de voorlichter contact met de lokale en regionale pers. Hij of zij houdt ook regelmatig voorlichtingsbijeenkomsten en gaat op bezoek bij alle verenigingen in het dorp. Als er natuurverenigingen zijn wordt daar contact mee opgenomen om gezamenlijk een inventarisatieprogramma van het gebied op te zetten en mensen op te leiden die excursies kunnen geven.

Veldlessen

Het gebied leent zich ook goed voor het geven van een veldlessen. Deze lessen zijn bedoeld voor kinderen van de hogere klassen van de lagere scholen uit de omliggende gemeenten (Brunssum, Schinveld en Gangelt). Behalve dat kinderen hier kennis opdoen over de natuur in hun leefomgeving leren ze het gebied ook kennen en zullen ze er vaker (met hun ouders) naar toegaan. Zo zal de bekendheid groeien.

Informatiefolder

Er is op korte termijn behoefte aan een strooifolder over het gebied, waarin tekst en uitleg wordt gegeven over de potenties van het natuurontwikkelingsgebied en de veranderingen die er de komende jaren plaats gaan vinden. Deze folder is bedoeld voor de bezoekers van het gebied en kan ook in de omliggende dorpen worden verspreid om de omwonenden bij het gebied te betrekken. Hier kan dan ook een of andere actie aan verbonden worden in een horecagelegenheid in het gebied. Om het grensoverschrijdende karakter te bevorderen zou dat voor Nederlanders in Duitsland en voor Duitsers in Nederland moeten gelden.

In de folder moet ook een duidelijke kaart van het gebied worden afgedrukt. Op de meeste bestaande kaarten stopt het namelijk veelal bij de grens.

Informatiecentrum

Op korte termijn heeft het gebied nog onvoldoende allure en zijn de bezoekersaantallen te gering om een eigen informatiecentrum draaiende te houden. In combinatie met een andere functie, zoals een horecagelegenheid en/of een winkel is dat wel mogelijk. Bestaande gelegenheden kunnen deze functie uiteraard ook gaan vervullen. Natuurmonumenten heeft aangegeven naast het bezoekerscentrum op de

Brunssumerheide geen nieuw centrum op te zullen zetten in de Schinvelderbossen. De NABU in kreis Heinsberg is al enige jaren op zoek naar een locatie voor een biologisch station. Dit station kan dan tevens de functie van informatiecentrum vervullen, eventueel ook in combinatie met een café.

Naamgeving

Voor de bekendheid van het gebied is het belangrijk dat er een aansprekende naam komt. Er is nog geen naam voor het hele gebied. Alleen deelgebieden hebben namen, maar die zijn soms lang en moeilijk te plaatsen, zoals Gangelter Bruch, Schinvelderbossen en Leiffenderven. Het zou goed zijn een naam te bedenken die voor het hele gebied geldt. Vergelijk: Maasduinen, Grensmaas, Gelderse Poort, Duits-Luxemburgs Natuurpark etc.. Veelal zijn dit nieuwe namen, die voor een grotere regio gelden en inmiddels zijn uitgeroeid tot een begrip.

5 Financiering, fasering en beheer

Al meer dan 10 jaar wordt er in verschillende overlegvormen gesproken over grensoverschrijdende ontwikkeling van natuur en recreatie in de gemeenten Gangelter en Onderbanken. De kansen op realisatie lijken nu groter dan ooit. Een aantal projecten is in een vergevorderd stadium en kan op korte termijn van start gaan. De verwachting is dat andere projectonderdelen daarna weldra zullen volgen. In hoofdstuk 6 staan per project alle onderdelen stuk voor stuk uitgeschreven met daarbij de fasering en de totale kosten. In een spreadsheet (bijlage 1) is de berekening van de kosten uiteengezet. Voor een voortvarende en ook op langere termijn succesvolle start is belangrijk dat de organisatie van de projectuitvoering voor ieder helder is. In dit hoofdstuk wordt daarop kort ingegaan; het is daarmee tevens een leeswijzer voor de projectenlijst en de bijbehorende spreadsheet.

5.1 INHOUD EN FINANCIERING

Met betrekking tot de realisatie is het uitgangspunt dat een project 'startklaar' is zodra de partijen die *direct* bij de realisatie zijn betrokken daarover inhoudelijke overeenstemming hebben. Uiteraard dient daarnaast ook de benodigde financiering beschikbaar te komen. Daarbij zijn 2 werkwijzen mogelijk: partijen bouwen een gezamenlijke 'pot' op, deels door eigen middelen daarin te storten, deels door nieuwe middelen te verwerven (bijv. INTERREG) specifiek voor dit initiatief. Er ontstaat zo één gemeenschappelijk budget waaruit alle projecten worden gefinancierd.

per (deel)project vormt zich een coalitie van financiers, die gezamenlijk de voor het (deel)project benodigde gelden beschikbaar stellen.

Bij de start van het project wordt de tweede werkwijze gevolgd. Deze wordt herzien zodra substantiële aanvullende financiering – bijv. via INTERREG – beschikbaar komt.

5.2 ENKELE BESTAANDE FINANCIERINGSREGELINGEN

Een belangrijke regeling voor de realisatie van het Nederlandse deel van het natuurgebied is het zogenaamde 'Programma beheer'. Dit is een Rijksregeling waar vanuit zowel aankoop, functieverandering, inrichting als beheer betaald worden.

Aankoop van gronden (aangewezen als Ecologische Hoofd Structuur of Provinciale Ecologische Structuur) wordt tot 100% vergoed; 50% vanuit het rijk en 50% vanuit de provincie.

Functieverandering betreft een vergoeding tot € 27.500 per ha begrensde gebieden die met eigen middelen door de NB organisaties worden aangekocht.

Inrichting wordt bekostigd tot € 6.800 per ha.

Beheer. Deze vergoeding is afhankelijk van het soort natuur. In dit geval betreft het een aanvraag voor een 'beheerseenheid grote natuur'.

Aan de Duitse kant van de grens bestaan (nog) geen subsidieregelingen voor de verwerven en inrichting van natuurontwikkelingsterreinen. Wel is er de mogelijkheid om gebruik te maken van subsidieregelingen aan agrariërs die hun bedrijfsvoering verregaand extensiveren; het zogenaamde 'Kulturlandschafts-program'. Voorwaarde is dan wel dat er agrarische productie blijft bestaan en dat de huidige structuur van het landschap grotendeels in tact blijft.

Daarnaast bestaan er diverse andere subsidieregelingen die door de verschillende partners in het project kunnen worden aangevraagd. In Nederland zijn er provinciale subsidieregelingen en in Duitsland zijn er subsidiemogelijkheden vanuit het Land NRW. Waterschap en de Wasserbehörde kunnen subsidieregelingen aanspreken op het gebied van renaturatie van waterlopen. De beide gemeentes kunnen een deel van de kosten op zich nemen. Hiervoor staat (een deel van) de gelden ter beschikking dat zij vanuit grondverkoop, ten behoeve van dit grensoverschrijdende project, hebben verkregen. Natuurmonumenten kan vanuit eigen middelen een bijdrage doen in het project. Als samenwerkingsverband van 8 Nederlandse gemeenten in de grensregio kan Parkstad Limburg een deel van de kosten financieren. Op het niveau van de EU kan subsidie aangevraagd worden in het kader van INTERREG. Hierbij wordt tot maximaal 50% van de projectkosten vergoed. Aan bepaalde onderdelen, zoals b.v. grondverwerking, zijn maximumbedragen verbonden.

5.3 FASERING

Wanneer ambitieuze plannen gekoppeld moeten worden aan een snelle start van de realisatie, betekent dat meestal dat de keus valt op een gefaseerde uitvoering. Dat wordt ook hier voorgesteld, waarbij onderscheid gemaakt is tussen 3 fasen.

Fase 1 Projecten die op korte termijn van start kunnen gaan. Er is inhoudelijke overeenstemming tussen alle betrokken partijen, de eventuele gronden zijn verworven en de financiering is toegezegd door één/meerdere financiers.

Fase 2 Projecten die binnen 1 tot maximaal 2 jaar van start kunnen gaan. Ook hierbij is er inhoudelijke overeenstemming tussen alle partijen, maar is nog niet al de grond verworven en/of is de financiering nog niet rond.

Fase 3 Dit zijn projecten die op langere termijn kunnen starten. Veelal gaat het om projectonderdelen waar eerst nog een studie voor verricht moet worden voordat duidelijk is hoe ze uitgevoerd kunnen worden. Ook is het mogelijk dat er een partij bij betrokken is die nog geen toestemming heeft gegeven om zijn grond in het project te betrekken. Ook kan het zijn dat het nog niet duidelijk is hoe de financiering kan worden gerealiseerd.

N.B.: deze fasering heeft dus betrekking op het totale, grensoverschrijdende project. Het kan dus zijn dat in hoofdstuk 6 projecten worden genoemd die pas in fase 2 van start gaan.

5.4 KRITISCHE MASSA

Voor de ontwikkeling van Natuurpark Rodebach/Roode Beek is het van belang dat direct al bij de start voldoende *kritische massa* aanwezig is, d.w.z.:

- er gaan voldoende zoveel mogelijk projecten van fase 1 van start
- deze projecten spreken vanaf het begin het totale spectrum van wensen en ingrepen aan, zodat alle partijen direct in de uitvoeringspraktijk worden betrokken en van daaruit enthousiasme, ervaring en vragen kunnen ontwikkelen.
- dat er aan beide zijden van de grens tegelijk met het project begonnen wordt, zodat beide landen zich evenveel bij het project betrokken voelen.

Alleen zó wordt direct gemarkeerd dat hier een vernieuwend ('anders dan anders') en ambitieus initiatief in gang wordt gezet.

5.5 INHOUDELIJKE BEGELEIDING

De ervaring leert dat bij de uitvoering nog tal van keuzes gemaakt moeten worden. Het is van belang die keuzes steeds te maken vanuit een grote kennis van de processen die in het gebied spelen en de filosofie die leidend is geweest bij de opstelling van de plannen. Alleen zo kan voorkomen worden dat in de uitvoering onbewust en ongewild verkeerde oplossingen worden gekozen, die afbreuk doen aan de kwaliteit van het project. Het gaat in de uitvoering soms om details, maar in combinatie met elkaar bepalen juist die detailkeuzes in grote mate in hoeverre het eindresultaat spoort met de oorspronkelijke bedoeling. De meeste projecten zullen dus ook in de uitvoeringsfase nog inhoudelijke begeleiding vragen in de vorm van detailontwerpen en begeleiding in het maken van praktische keuzes.

5.6 GRENDOVERSCHRIJDENDE SAMENWERKING: HOE ORGANISEREN?

Om de grensoverschrijdende ambities te realiseren, is een organisatie nodig die onder andere de 3 volgende zaken mogelijk maakt:

- een snelle start van het project volgens de voorliggende visie
- het aanvragen en verkrijgen van aanvullende financiering (met name via INTERREG)
- eenheid en duidelijkheid van beheer.

Het uitgangspunt voor de nieuwe organisatie van het natuurgebied is één beheersplan en één organisatie. Er is gekozen voor een samenwerkingsvorm en organisatieopzet die aansluit bij de al bestaande structuren. In het kort houdt dit in dat:

- De huidige grensoverschrijdende stuurgroep blijft bestaan voor bestuurlijk overleg tussen de beide gemeenten.
- De huidige werkgroep Leiffenderven-Gangelter Bruch wordt gecontinueerd voor het proces- en projectmanagement. Zij zien toe op een juiste uitvoering van het plan van bureau Stroming en activiteiten zoals het maken van inrichtingsplannen, bestekken en het aanvragen voor subsidie. Na een jaar zal het functioneren en continueren van de werkgroep geëvalueerd worden.
- Er zal een convenant opgesteld worden waarin alle betrokken partijen zich committeren aan een gezamenlijke uitvoering van het plan van bureau Stroming. De betrokken partijen zijn ieder zelf verantwoordelijk voor de realisatie van de projecten die op hun eigen werkterrein liggen. In het convenant zal ook de organisatieopzet en het functioneren ervan ook vastgelegd worden.

- Er wordt een grensoverschrijdende beheerplan opgesteld door de werkgroep die hiervoor een commissie formeert bestaande uit de gemeenten Onderbanken en Gangelt, Natuurmonumenten en NABU. Dit beheerplan wordt ter vaststelling voorgelegd aan de stuurgroep.
- Het terreinbeheer is in handen van Natuurmonumenten in samenwerking met relevante Nederlandse en Duitse partners, zoals de NABU.

Figuur 10
De eerste fase van het natuurgebied, die al in 2002 gerealiseerd kan worden, beslaat al meteen ruim 200 ha.

6 Projectenlijst

In dit hoofdstuk worden stuk voor stuk de projecten beschreven die nodig zijn voor de realisatie van het grensoverschrijdende natuurpark Roode Beek/ Rodebach. Van ieder project is de fasering aangegeven (zie hoofdstuk 5 voor beschrijving daarvan) en de betrokken instanties, personen en verenigingen. In de bijlage is een specificatie van de kosten per project opgenomen. Deze kostenindicaties kunnen worden gebruikt bij subsidie-aanvragen. Bij de verdere planvorming zullen de kosten nader worden gepreciseerd.

Er is onderscheid gemaakt in 4 projectonderdelen: A. natuurontwikkeling, B. recreatieve ontsluiting, C. communicatie en D. organisatie en management.

A Natuurontwikkeling

A1 VEGETATIEBEHEER

Integrale begrazing Leiffelderven/Gangelterbruch/Schinvelderbos

In Duitsland wordt een klein gebied al enkele jaren met Hooglanders begraasd. De Provincie Limburg geeft in het stimuleringsplan aan in de regio een groot begrazingsgebied te realiseren. Natuurmonumenten is al vergoed met de voorbereiding hiervan. Zeker na de verwerving van een groot oppervlak in het Leiffenderveen is het mogelijk al op korte termijn hier mee te starten.

Zowel de NABU als Natuurmonumenten staan positief tegenover een grensoverschrijdend begrazingsproject. Het starten van het begrazingsproject zal ook een belangrijke impuls geven aan de verdere realisatie van het natuurgebied. Voorafgaand aan iedere fase zal een inrichtingsplan worden opgesteld met daarbij kaarten met de exacte begrenzing, ingangen en overige voorzieningen.

Fase 1

Van het uiteindelijke begrazingsgebied van ca. 700 ha (zie kaart 6) kan al op korte termijn 275 ha gerealiseerd worden (zie kaart 10). Hiervan ligt ca. 110 ha in de dalvlakte (vrijwel geheel grasland) en 165 ha in de Schinvelderbossen (waarvan 20 ha grasland in het bos). Deze gronden zijn nu al in beheer bij de NABU en Natuurmonumenten en grenzen zo aan elkaar dat tussenrasters verwijderd kunnen worden, zodat ze alleen aan de buitengrens door een (grotendeels nieuw) gemeenschappelijk raster omgeven worden. In totaal is hiervoor ca. 15000 m raster nodig. Zolang de beken in het gebied nog niet zijn gerenatureerd zullen voor de oversteek van de runderen over de beken en de grenssloot enkele eenvoudige voordes moeten

worden gemaakt. Dit zijn doorwaadbare plaatsten, waar de oever over een breedte van ca. 5 meter is afgeschuind tot een talud van 1:3. De vrijgekomen grond kan er naast over het terrein worden verspreid.

Op korte termijn kan waarschijnlijk aan de Duitse zijde ook een extra strook grond langs de beek bij het begrazingsgebied aangesloten worden. Het gebied voldoet hiermee meteen aan de eisen dat hoog en laag verbonden zijn en de grazers kunnen dan ook in de loop van het jaar migreren van hoog (en altijd droog) naar laag (en alleen 's zomers droog). Met het instellen van een grensoverschrijdend begrazingsbeheer zal overleg moeten worden gevoerd met veterinaire diensten aan weerszijden van de grens. Met name in Duitsland gelden een aantal regels voor het jaarrond buiten laten lopen van runderen. Ook is het nodig om een budget vrij te maken voor het veterinaire beheer van de dieren, zoals vaccinaties, controles etc.

De realisatie van fase 1 bestaat uit de volgende activiteiten:

- nieuwe rasters aanleggen
- oude rasters verwijderen
- schrikdraadmatten in de Heringsweg (4-maal) en in het zuidoosten van de Schinveldse Bossen.
- aanleg voorde in de grenssloot
- aanschaf van runderen
- Overleg met veterinaire diensten in Duitsland en Nederland i.v.m. grensoverschrijdend karakter van de begrazing.
- Veterinaire controles

In figuur 8 is het gebied aangegeven dat in de eerste fase kan worden uitgevoerd.

De betrokken partijen zijn: NABU, Natuurmonumenten, WML, Provincie Limburg, de beide gemeentes en de untere Landschaftsbehörde.

Uit overleg met de WML (dhr Hamers) is gebleken dat begrazing van het terrein van het waterwinbedrijf (nog) niet mogelijk is. Het huidige beheer kent vrijwel geen risico's ten aanzien van bacteriologische besmetting en runderen in het terrein zouden dat risico vergroten. De meerwaarde van begrazing voor de natuurwaarde wordt niet gezien door de WML. Het huidige beheer dat de WML toepast is gericht op een natuurlijk bos. Als veiligheidszone voor begrazing wordt een minimale afstand van 60 m rond de waterwinputten aangehouden. In fase 1 is begrazing van het eigendom van de WML daarom niet mogelijk. In een latere fase kan door een uitgekiend ontwerp van het raster, eventueel gecombineerd met grondruil, een betere verdeling van het wel en niet begraasde gebied worden gemaakt.

Fase 2.

Zodra zich de mogelijkheid voordoet om het begrazingsgebied uit te breiden moet deze aangegrepen worden. De onderhandelingen tussen de verschillende eigenaren van de Schinvelder Es zijn inmiddels zover gevorderd dat waarschijnlijk al op korte termijn een deel daarvan aangesloten kan worden. Ook aan de Duitse zijde is er zicht op dat een brede strook langs de grens spoedig bij het natuurgebied kan worden getrokken. De inschatting is dat binnen 2 jaar nog 150 ha aan het begrazingsgebied kan worden aangesloten. Een deel van de daarvoor benodigde runderen kan door de eigen aanwas worden geleverd.

Voor de realisatie van fase 2 is daarom nodig:

- nieuwe rasters aanleggen
- oude rasters verwijderen
- verplaatsen roosters in het fietspad langs de Rodebach

De betrokken partijen zijn: NABU, Natuurmonumenten, Provincie Limburg, de beide gemeentes, diverse grondeigenaren in Nederland en de untere Landschaftsbehörde.

Fase 3.

Op termijn zal het hele 700 ha grote gebied ingericht zijn als begrazingsgebied.

Hiervoor is het in Nederland nodig dat een aantal eigenaren zijn of haar grond aan Natuurmonumenten verkoopt, of grond beschikbaar stelt. In het Duitse deelgebied hangt het af van het feit of voldoende compenserende gronden gevonden kunnen worden voor de boeren die nu nog gebruik maken van het gebied.

Voor de realisatie van fase 3 is nog nodig:

- nieuwe rasters aanleggen
- oude rasters verwijderen
- 4 nieuwe roosters en verplaatsen deel van de bestaande roosters

De betrokken partijen zijn: NABU, Natuurmonumenten, Provincie Limburg, de beide gemeentes, diverse grondeigenaren in Nederland en de untere Landschaftsbehörde.

Begrazing Jabeekse bossen

Van het uiteindelijke begrazingsgebied van ca. 100 ha (zie kaart 6) kan op afzienbare (fase 2) termijn ca 60 ha gerealiseerd worden. Deze gronden zijn nu al in beheer bij Natuurmonumenten. In totaal is hiervoor 6000 m raster nodig. Ook hier is het nodig om een budget vrij te maken voor het veterinaire beheer van de dieren, zoals vaccinaties, controles etc.

De realisatie van fase 1 bestaat uit de volgende activiteiten:

- nieuwe rasters aanleggen
- oude rasters verwijderen
- 2 wildroosters
- Veterinaire controles

De betrokken partij is Natuurmonumenten en de gemeente Onderbanken.

Fase 3.

Naar gelang er gronden worden verworven kan het gebied uitroeien tot aan de beoogde 100 ha. In een latere fase kan het gebied ook worden aangesloten op het grote aaneengesloten begrazingsgebied. Zie daarvoor 6.4.

Aanvullend vegetatiebeheer

Op enkele percelen in het gebied kan de beheerder het vanuit het oogpunt van de vegetatie gewenst vinden om aanvullend te maaien en het strooisel af te voeren. Omdat de kosten hiervan nog niet in het huidige beheer zijn opgenomen zullen aanvullende fondsen moeten worden geworven. De geschatte kosten bedragen €500,- per hectare.

Ecologische verbindingszone naar het westen via het dal van de Roode Beek

Realisatie van faunapassage langs de Roode Beek/Rodebach onder de weg Onderbanken – Gangelt door en het geschikt maken van de onderdoorgang onder de hoofdweg. Ook zijn wildpassages nodig naar de Brunssumerheide en de Tevenersheide door een passage in de weg Stahe-Niederbusch

Monitoring ontwikkelingen flora en fauna

In de komende 5 jaar zal het gebied een grote verandering ondergaan. De nu nog intensief gebruikte agrarische gebieden zullen gaandeweg veranderen in natuurgebied. De vegetatie zal snel veranderen. Het is van belang om deze ontwikkelingen bij te houden door middel van monitoring. Dit levert gegevens op die gebruikt kunnen worden bij het beheer van delen van het natuurgebied die later worden aangesloten. Ook kunnen de gegevens worden gebruikt in de communicatie naar de bevolking en naar andere bezoekers van het gebied. Voor de monitoring kan waar mogelijk worden aangesloten op lokale initiatieven van vogelverenigingen e.d. die vaak al in het gebied komen. De coördinatie van de inventarisaties en de verwerking van de gegevens kan dan bijvoorbeeld gedaan worden door de medewerker/ster die voor de communicatie van het project wordt aangetrokken. Waar lacunes vallen kan hij of zij dan ook bijspringen.

A2 MOERASVORMING EN ANTIVERDROGINGSMAATREGELEN.

Verplaatsing visvijver

Bij de gemeente Onderbanken, Natuurmonumenten en de Provincie Limburg bestaat al enige tijd de wens om de visvijver te verplaatsen naar een plaats buiten het natuurgebied. Een overleg met de visvereniging loopt al enige jaren. De noodzaak tot verplaatsing wordt ook in deze studie aangegeven omdat daarmee de renaturatie van het Russcherbeekdal van bron tot monding weer een stap dichterbij komt. In overleg met de verschillende partijen is een locatie op de grens van het natuurgebied uitgezocht, waar door Bureau Taken een inrichtingsschets en een kostenraming van is gemaakt. De onderhandelingen met de grondeigenaar zijn echter gestrand. Door de werkgroep is vervolgens een nieuwe locatie gezocht aan de zuidkant van Schinveld naast het kasteel en in de nabijheid van de sportvelden. Een nadere studie zal moeten uitwijzen of deze locatie geschikt is, waarna in overleg met alle betrokkenen een nieuw traject kan worden uitgezet. Binnen fase 1 kan de planvorming plaatsvinden.

De betrokken partijen zijn: Natuurmonumenten, gemeente Onderbanken, Provincie Limburg, de huidige grondeigenaar en de visvereniging.

Renaturatie en Voorbeeldproject Russcherbeek

Uniek is het ontspringen van de Russcherbeek in het natuurgebied. Dit biedt verschillende mogelijkheden voor retentie volgens het principe van het vasthouden van water in de haarvaten van het stroomgebied. Bij andere beken in het gebied is dat minder mogelijk omdat de waterafvoer met veel hogere pieken gepaard gaat dan in de natuurlijke situatie en het water zo voedselrijk is dat de voedselarme kwelwatermilieus er door verstoord worden. Een nadeel bij de Russcherbeek is dat de

waterkwaliteit van de beek slecht is, maar ervaring (o.a. rivierengebied) leert dat desondanks veel winst kan worden geboekt als de natuur meer speelruimte wordt geboden.

De renaturatie van de Russcherbeek is als volgt in gepland in de fasering van het project.

Fase 1

Opzet van een voorbeeldproject, die natuurontwikkeling langs de Russcherbeek weer op gang brengt. Hier zal de beek over een lengte van ca 500 m worden dichtgegooid. Dit gebied strekt zich uit van de huidige visvijver tot in het Schinvelderbos (zie figuur 8). Voor het voorbeeldproject is een detailontwerp met een nauwkeurige hoogtemeting nodig om na te gaan welke delen van het gebied zullen vernatten en of er gevolgen zijn voor de bereikbaarheid van de Heringsweg. Voor de effecten op de waterstanden en de kwaliteit van het water en de veranderingen in flora en fauna zal een monitoring worden uitgevoerd.

De betrokken partijen zijn: Waterschap Roer en Overmaas, Zuiveringschap Limburg, Natuurmonumenten en de gemeente Onderbanken.

Fase 2

Op termijn kan het projectgebied worden uitgebreid over de hele loop van de beek. Dit mede op basis van de resultaten van de monitoring en de waterkwaliteitsstudie.

De betrokken partijen zijn: Waterschap Roer en Overmaas, Zuiveringschap Limburg, Natuurmonumenten en de gemeente Onderbanken.

Antiverdrogingsmaatregelen

In hete hele gebied zijn nog de structuren terug te vinden waarmee de nattere delen werden ontwaterd. In de agrarische percelen zijn dit greppels, slootjes en drainagebuizen. Maar ook in de nattere delen van het bos zijn ontwateringgreppels aangelegd. Door deze waterwerken af te sluiten kan de natuurlijke waterhuishouding zich herstellen. Veelal volstaat het om het huidige onderhoud te staken, waarna de greppels dichtvallen of dichtgroeien en de ontwatering stopt. Op enkele plaatsen is het gewenst om enig grondwerk uit te voeren en de greppels dicht te gooien.

Fase 1.

In de eerste fase is het mogelijk antiverdrogingsmaatregelen te treffen in de dalen van de Roode Beek en de Rodebach en in het proefprojectgebied langs de Russcherbeek. De ingrepen zullen zodanig moeten worden uitgevoerd dat zij geen negatief effect hebben op de waterhuishouding van het zweefvliegterrein.

Fase 2.

Verdere maatregelen ter bevordering van de moerasvorming in het Leiffendervenn en het Gangelterbruch zijn alleen mogelijk als duidelijk is wat de effecten zullen zijn op het zweefvliegterrein. Zie ook het volgende project.

Studie naar vernatting zweefvliegterrein

Op talloze plekken in Nederland liggen zweefvliegvelden in natuurgebieden. Op zich is dus de combinatie natuur en zweefvliegen wel te verenigen maar in het project-

gebied ligt het zweefvliegveld uitgerekend in een laag deel, dat nu al vaak erg nat is. Bij toenemende vernatting van de omgeving, zal het steeds lastiger worden het vliegveld droog te houden. Daarnaast zou de eenheid van het natuurgebied – en de ontwikkeling er van – er bij gebaat zijn als deze grote enclave op termijn aan het gebied toegevoegd zou kunnen worden. Met andere woorden: het zweefvliegveld is op deze plek een mogelijk knelpunt voor de verdere ontwikkeling van het gebied.

Fase 1

Onderzoek naar de gevolgen die de nieuwe inrichting van het omliggende gebied heeft voor het zweefvliegveld: is vernatting te verwachten en in welke mate. Tevens de vragen:

- met welke maatregelen kan eventueel optredende vernatting ter plaatse worden vermeden
- zijn er andere factoren die negatief/positief zijn voor de toekomst van het terrein op deze plek
- als de perspectieven op langere termijn ongunstig zijn, is dan een verplaatsing van het vliegveld mogelijk. Daarbij kan – afhankelijk van de wensen van de betrokkenen – gezocht worden naar locaties binnen de gemeente Onderbanken en/of daarbuiten.
- zijn er andere ontwikkelingen (o.a. AWACS terrein) die van invloed zijn op de levensvatbaarheid van het zweefvliegveldterrein op de huidige plek.

De betrokken partijen zijn: de gemeente Onderbanken, de provincie Limburg, Natuurmonumenten, Gemeente Onderbanken en de Zweefvliegclub ELZC.

Het resultaat is een document met maatregelen ter voorkoming van vernatting en eventueel alternatieve locaties en informatie van bereidheid van betrokkenen om daarmee akkoord te gaan (willen de zweefvliegers/gemeenten deze nieuwe locaties betrekken; willen de huidige eigenaren verkopen en tegen welke prijs).

In een tweede fase kunnen de voorgestelde maatregelen worden uitgevoerd en op lange termijn is, bij een geschikte alternatieve locatie en voldoende financiële middelen, een verplaatsing van het zweefvliegveldterrein te overwegen.

A3 RENATURATIE BEEKLOPEN

Renaturatie Roode Beek

In 1997 is door Taken Landschapspinning BV in opdracht van het Waterschap Roer en Overmaas en Zuiveringsschap Limburg een inrichtingsvisie opgesteld voor de bovenloop van de Roode Beek vanaf de bron op de Brunsummerheide tot aan het samenvloeiingspunt bij Mindergangelt. In 2000 is voor het deel bovenstrooms van Schinveld een technisch plan opgesteld. Voor het resterende traject door het Leiffenderveen is het technisch plan in voorbereiding. Dit wachtte voor een deel op de vorderingen met het verplaatsen van de visvereniging. Beide projecten kunnen echter los van elkaar worden ontworpen en uitgevoerd. Het Waterschap Roer en Overmaas heeft daarom de voorbereidingen hervat en wil al in 2002 met de uitvoering van start gaan. Dit project kan daarom in fase 1 worden opgenomen. In dit rapport worden in hoofdstuk 3 aanbevelingen gedaan voor de nieuwe loop van de Roode Beek die door het Waterschap kunnen worden meegenomen. De geschatte breedte van de nieuwe loop zal ca. 45 m bedragen en de diepte 50 cm. Als tracé wordt voorgesteld om het laagste deel van het dal te volgen, dit is links van de huidige loop (zie

figuur 8). Alleen bij de brug in de Heringsweg en ter hoogte van de passage van de rioolpersleiding valt de nieuwe loop samen met de oude loop.

Voor de realisatie zijn de volgende werkzaamheden nog nodig (alle uit te voeren in fase 1 van het project):

- opstellen detailontwerp en uitvoeringsplan
- grondverzet en afvoeren grond nieuw beektracé
- verwijderen tegels en bodem bestaande beek
- eventueel aanpassingen bij passage rioolpersleiding
- eventueel een nieuwe brug in de Heringsweg

De betrokken partijen zijn: waterschap Roer en Overmaas, Natuurmonumenten en gemeenten Onderbanken.

In figuur 8 is het gebied aangegeven dat in de eerste fase kan worden uitgevoerd.

Renaturatie Rodebach

Het totale traject van de Rodebach in Duitsland bedraagt binnen het projectgebied 2700 m. De breedte van de nieuwe bedding in dit traject zal ca. 35 m bedragen en de diepte 40 cm. De aanpak van de renaturatie is over 3 fases verdeeld:

Fase 1

Voordat met de uitvoering wordt begonnen is een detailplan noodzakelijk, waarin onder andere de exacte loop wordt aangegeven. Als het diepste deel van het dal wordt aangehouden betekent dat een geheel nieuw tracé, waarbij alleen bij enkele bruggen de huidige loop wordt aangehouden. De studie moet uitwijzen of dit tracé realiseerbaar is, of dat het bestaande tracé wordt verbreed. Ook moet bestudeerd worden of en alternatieve benutting van (een deel van) de vrijgekomen grond mogelijk is. Tenslotte zal bestudeerd moeten worden of de tegels in de oever verwijderd moeten worden, of er kabels en leidingen het nieuwe tracé kruisen en of aanpassingen aan bestaande bruggen nodig zijn. Dit inclusief een begroting voor de kosten en een voorstel voor aanbesteding. Op basis van dit detailplan kunnen de benodigde vergunningen en budgetten worden aangevraagd. In figuur 8 is het gebied aangegeven dat in de eerste fase kan worden uitgevoerd.

De betrokken partijen in deze fase zijn: de untere landschaftsbehörde, de untere Wasserbehörde, de gemeente Gangelt en de NABU Gangelt.

Fase 2

Realisering van 1700 m van de Rodebach vanaf de Heringshof tot aan de bocht naar links, in het Gangelter Bruch. De ervaring leert dat dit het beste kan gebeuren onder begeleiding van de opsteller van het detailplan, omdat in de uitvoeringspraktijk zich nog allerlei onvoorziene keuzes aandienen die van strategisch belang zijn. De kosten zijn opgebouwd uit:

- grondverzet nieuw tracé en afvoeren grond
- verwijderen (deel) van de tegels in de huidige loop
- aanpassingen bruggen

De betrokken partijen in deze fase zijn: de untere landschaftsbehörde, de untere Wasserbehörde, de gemeente Gangelt en de NABU Gangelt.

Fase 3

Stroomopwaartse uitbreiding van de nieuwe vorm van de Rodebach tot aan Niederbusch. Dit traject is al meegenomen in de studie in fase 1. Speciaal aspect hierbij is in hoeverre eventuele opstuwing door begroeiing in de beek problemen op zou kunnen leveren. Monitoring van de effecten van de uitvoering van het eerste traject (fase 2) moet daar een definitief antwoord op geven. De realisering van de resterende 800 meter aan natuurlijke beekloop zal echter een belangrijke aanvulling zijn, die het beeld van een groot, aaneengesloten natuurgebied aanzienlijk versterkt.

De betrokken partijen in deze fase zijn: de untere landschaftsbehörde, de untere Wasserbehörde, de gemeente Gangelt en de NABU Gangelt.

Renaturatie grenstraject Roode Beek/Rodebach

Vanaf het Gangelter bruch is de Rodebach grensbeek, waarin na ca 500 m de Roode Beek in uitstroomt. Gezamenlijk stromen ze dan nog 1 kilometer door het projectgebied tot aan de hoofdweg. Renaturatie van dit 1500 m lange traject is gepland nadat de ingrepen in de andere beektrajecten zijn uitgevoerd. Daarvoor kan al met het detailplan en het uitvoeringsplan worden begonnen. Een speciaal aspect hierbij is het feit dat de beek grensbeek is en dat dat voorwaarden stelt aan de ligging van de loop. In een ander traject van de Roode Beek nabij Sittard is hier ervaring mee opgedaan. Het verdient aanbeveling om zoveel mogelijk het in de andere beken gebruikte nieuwe profiel ook hier toe te passen. Het nieuwe doorstroomprofiel moet groter zijn dan in de andere beektrajecten, ca. 50 m en 60 cm diep. De renaturatie van het grenstraject wordt als volgt in de fasering van het project ingepast.

Fase 2

Nadat het Nederlandse traject van de Roode Beek is uitgevoerd en het detailplan voor Duitse traject van de Roode Bach is opgesteld kan met het maken van het detailplan voor het grenstraject van de beide beken worden begonnen.

De betrokken partijen zijn: waterschap Roer en Overmaas, de untere landschaftsbehörde, de untere Wasserbehörde, de beide gemeentes, de NABU Gangelt en Natuurmonumenten.

Fase 3

De uitvoering van de renaturatie van het grenstraject.

Opruimwerkzaamheden gerenatureerde beeklopen

Na de renaturatie van de beeklopen zullen de oeverzones veel vaker overstromen dan nu het geval is. Tijdens extreme regenval kan het gebeuren dat er door riooloverstort afval in het gebied wordt ingevangen. Twee maal per jaar wordt de beekloop opgeruimd om het ingevangen afval te verwijderen.

Grondaankopen

De komende jaren zal met name aan de Nederlandse zijde van de grens een groot aantal hectares door Natuurmonumenten worden gekocht ten behoeve van de realisering van het natuurgebied. Natuurmonumenten kan hierbij gebruik maken van subsidieregelingen van de rijksoverheid en de provincie Limburg. Voor grondaan-

kopen in Duitsland, waar een dergelijke regeling ontbreekt, en aankopen buiten de EHS is een bedrag van €675.000,- opgenomen. Hiermee kan ca. 30 ha worden verworven.

B Recreatieve ontsluiting**Masterplan recreatieve infrastructuur.**

De in deze visie geschetste ontwikkelingen voor de recreatie in het natuurgebied Rodebach/Roode Beek zullen nader moeten worden uitgewerkt in een masterplan. Hierin worden de tracés van de paden van de diverse gebruiksfuncties nauwkeurig bepaald. Daarbij moet zoveel mogelijk rekening gehouden worden met de wensen van de diverse belangengroeperingen in de beide gemeenten.

In dit detailplan van de nieuwe tracé's worden ook de verbeteringen opgenomen die nodig zijn in het huidige wegdek. Tevens bestudering van de noodzakelijke bewegwijzering. In deze studie moet ook bekeken worden welk tracé voor de westelijke doorsteek van het Gangelterbruch wordt benut: langs de weg van Mindergangelt naar Schinveld (met aanleg speciale fietsbrug) of ca. 400 m verder naar het oosten, ter hoogte van een bestaand bruggetje.

De betrokken partijen zijn: de beide gemeenten, de Provincie Limburg, Natuurmonumenten, NABU Gangelt, Untere Landschaftsbehörde en Waterschap en untere Wasserbehörde voor waar het de passages over de beken betreft.

Aanpassing wandelpaden

Voor wandelaars is het hele gebied opengesteld. Door natuurlijke hindernissen, zoals beekdalen die vernatten en het ontstaan van moerassen daar waar nu weilanden liggen ontstaan fysieke barrières. In overweging moet worden genomen om het gebied geheel open te stellen voor het publiek, ook buiten de paden. Door de bezoekers van het gebied wordt deze vrijheid altijd zeer sterk op prijs gesteld, ook al maken ze er maar zeer beperkt gebruik van. Het draagvlak voor het grote natuurgebied kan er door worden vergroot. Andere grote natuurgebieden, o.a. in de Gelderse Poort en langs de Geul, zijn al volledig opengesteld voor wandelaars.

Aanpassingen aan bestaande wandelpaden vallen onder het reguliere werk van de beherende instanties (gemeenten en Natuurmonumenten). Er zijn twee nieuwe wandelpaden gepland door het Leiffenderven. Het westelijke bestaat grotendeels uit een knuppelbrug, die goed toegankelijk is, ook voor kinderwagens etc. De oostelijke verbinding bestaat uit een lage dam (ca. 40 cm hoog en 5 m breed) die door het vernatte gebied loopt. De beide paden kunnen al in fase 1 worden aangelegd.

De betrokken partijen zijn: de beide gemeenten, de Provincie Limburg, Natuurmonumenten, NABU Gangelt, Untere Landschaftsbehörde en Waterschap en untere Wasserbehörde voor waar het de passages over de beken betreft.

Aanpassing fietspadenstructuur/skateroutes

Er is behoefte aan een doorgaande fietsroute van zuid naar noord door het Nederlandse deel van gebied en een oost-west verbinding in zowel in het Nederlandse als het Duitse deelgebied. Voor deze laatste twee verbindingen kan gebruik worden gemaakt van het voorstel dat al door de beide gemeenten is uitgewerkt. Voor de

skaters kan een doorgaande route geschikt worden gemaakt waar oa de Heringweg en de weg langs de Rodebach in passen. Ook zijn er twee aansluitingen vanuit de dorpen. De aanpassingen bestaan vooral uit het soort bestrating dat wordt gebruikt.

Fase 2

Uitvoering van het plan genoemd in 6.15. Dit houdt onder andere in de bestrating van het noord-zuid fietspad langs de rand van de Schinvelder Es, tot aan de Heringsweg, de verbreding en verbetering van de asfaltlaag (Skate-proof) op de Heringsweg en het doortrekken van het westelijke fietspad vanaf de Heringweg tot over de grens naar Mindergangelt(ook skate-proof). Aan de Duitse fietspaden zijn kleine aanpassingen nodig.

De betrokken partijen zijn: de beide gemeenten, de Provincie Limburg, Natuurmonumenten, NABU Gangelt, Untere Landschaftsbehörde en Waterschap en Untere Wasserbehörde voor waar het de passages over de beken betreft.

Fase 3

Als het natuurgebied zich verder ontwikkeld is een studie nodig naar de effecten van het fietspad dat nu langs de Rodebach loopt op Duits grondgebied. Als duidelijk is dat dit pad een te grote verstoring betekent voor de aanwezige natuurwaarden in dit deel van het gebied dan is verplaatsing naar een noordelijker tracé gewenst. Resultaat: een natuurgebied dat niet doorsneden wordt door een verhard fietspad; alternatieve fietsroutes die vergelijkbaar fietsplezier bieden.

De betrokken partijen zijn: de gemeente Gangelt, NABU Gangelt en Untere Landschaftsbehörde.

Aanleg en verbetering Ruiters- en Menroutes

De omgeving van Schinveld en Gangelt is bekend om zijn paardrijmogelijkheden. Het bestaande ruiternetwerk is echter deels verouderd en niet goed onderhouden. Bij de herinrichting van de padenstructuur worden daarom ook de ruiterspaden meegenomen. Waar mogelijk liggen die gescheiden van de fiets- en wandelpaden.

In overleg met de ruiterverenigingen zal het huidige netwerk onder de loep genomen worden en een nieuwe structuur worden opgezet. In het open gebied buiten het bos, dat sinds 2001 aan het natuurgebied is toegevoegd, kan ook een route worden aangelegd. Deze kan dan oversteken naar Duitsland, waar ruiterspaden nu nog ontbreken.

Waar ruiters het gebied in- en uitgaan moeten brede klaphekken worden geplaatst waar zij eenvoudig doorheen kunnen. Op 3 plaatsen kunnen ook koetsjes het terrein in en uit. Hier zijn stroommatten gepland, die uitgeschakeld kunnen worden zodat het paard er zonder problemen overheen kan.

De betrokken partijen zijn de ruiterverenigingen, Natuurmonumenten, de beide gemeenten en de NABU.

Aanleg rolstoelroute

In het gebied is een rolstoelroute voorzien.

De betrokken partijen zijn de gemeente Schinveld en Natuurmonumenten.

Afsluiten doorgaande wegen.

Het gebied is doorsneden met een groot aantal boswegen, waarvan er enkele geasfalteerd zijn. De gemeente Onderbanken is gevraagd met haar plannen om een aantal wegen in het bos af te sluiten voor het gemotoriseerd verkeer. Vanwege de aanwezigheid van de visvijver en de zweefvliegclub is het nu nog moeilijk het gemotoriseerde verkeer uit het gebied te weren. Een deel van de afsluitingen kan al in fase 1 worden uitgevoerd.

De betrokken partijen zijn: Natuurmonumenten, gemeente Onderbanken, de visvereniging, de zweefvliegclub ELZC en WML.

Maken ingangen

Met een duidelijke begrenzing van het gebied moet ook aangegeven worden waar de ingangen zijn en welke vorm van vervoer daar door mag/kan.

Het voorstel is om onderscheid te maken tussen hoofdingangen, overige belangrijke ingangen en kleine ingangen. Een hoofdingang moet voldoen aan de volgende eisen:

- er zijn voldoende parkeerplaatsen
- er staat een groot welkomstbord met tekst en uitleg
- er is als het even kan een horeca-voorziening
- de ingang is makkelijk te bereiken en is bewegwijzerd
- de ingang is voorzien van een houten hekwerk met gemetselde stenen zuilen

De overige belangrijke ingangen voldoen aan de volgende eisen:

- er zijn enkele parkeerplaatsen
- een klein welkomstbord
- de ingang is voorzien van een houten hekwerk

De kleine ingangen voldoen aan de volgende eisen:

- een klein bordje van het formaat busbordje

Aan de hand van de bestaande voorzieningen zal een keuze gemaakt moeten worden voor de plaats van de verschillende ingangen. Het voorstel is om aan zowel de Duitse als aan de Nederlandse zijde 1 hoofdingang te realiseren en enkele neveningangen. Alle bestaande paden die de grens van het nieuwe begrazingsgebied kruisen zullen van een klaphekje worden voorzien.

De hoeveelheid en de soort informatie die bij een ingang wordt verstrekt is afhankelijk van het belang van de ingang. Daar waar veel bezoekers van buiten de regio het gebied betreden komen grote welkomstborden met overkapping. In de tekst wordt daar vooral ingegaan op het hele projectgebied en een kaart op het bord geeft een beeld van het hele projectgebied met alle recreatieve voorzieningen (oa wandel- en fietsroutes). Bij de neveningangen is een kleiner informatiebord gepland zonder overkapping. Tenslotte zal bij ieder klaphekje een klein bordje komen met in ieder geval informatie over de grote grazers.

De hoofdingangen worden volgens een aantal algemene principes ontworpen. Zo is iedere ingang voorzien van gemetselde stenen zuilen van veldbrandsteen. Maar er is daarnaast ruimte gelaten voor lokale aspecten in het ontwerp. De aanleg van de ingangen loopt parallel met de uitbreiding van het begrazingsgebied. De kosten ervan zijn daarom meegenomen bij de inrichting van het begrazingsgebied (zie 6.1).

Speciale aandacht verdienen de parkeerplaatsen die bij enkele ingangen aangelegd moeten worden. Aan de Duitse zijde van de grens bestaan voldoende parkeervoorzieningen en zijn alleen kleine verbeteringen nodig en dient de bewegwijzering

te worden aangepast. Aan de Nederlandse zijde van de grens zijn 3 parkeerplaatsen voorzien. Twee nieuwe, bij het einde van de Heringsweg en in het zuiden van het natuurgebied, en een bestaande, langs de weg van Schinveld naar Nonke Buuske. Deze laatste parkeerplaats is in verval geraakt en moet worden opgeknapt.

De betrokken partijen zijn de beide gemeenten, Natuurmonumenten en de NABU.

Begrenzing gebied en vervaardiging recreatieve kaart

Het gebied is niet duidelijk begrensd. De overgang van de dorpen naar de natuurgebieden is rommelig en men heeft zeker niet de indruk een belangrijk natuurgebied te naderen. Typerend is ook dat niemand een grens op de kaart kan zetten waar het gebied ophoudt. Het meest voor de hand liggend is om aan de Nederlandse zijde het door de Provincie Limburg in het stimuleringsplan aangegeven gebied aan te houden. In Duitsland zou de loop van de oude Molenbeek een voor de hand liggende grens zijn. Zij loopt ongeveer op de grens van de achtertuinen en het agrarische gebied. Het trekken van de gebiedsgrens op de Duitse oever hangt uiteraard samen met de bestemming van de gronden in dit gebied die nog niet altijd duidelijk is.

Door middel van de ingangen kan het gebied duidelijk worden begrensd en een herkenbare eenheid worden.

Om deze eenheid verder te versterken en de bezoekers wegwijs te maken in het terrein is een aantrekkelijke kaart nodig, waarop aan de ene zijde een getekende vogelvluchtimpresie wordt gegeven en aan de andere zijde een topografische kaart. Een dergelijke kaart, waarop ook de horecavoorzieningen en de cultuurhistorische bezienswaardigheden zijn aangegeven, is onlangs met veel succes gemaakt voor de Millingerwaard.

Uitzichttorens

Met twee uitzichttorens wordt de bezoekers een mooi overzicht over het gebied geboden. Een toren biedt een panorama over het Gangelterbruch, de andere staat op het hoogste punt van de Schinvelder es.

c Communicatie

Voorlichting/PR

Fase 1

Er is behoefte aan een voorlichter/ster in het veld die de mensen uitleg kan geven over het begrazingsproject, voorlichtingsavonden kan organiseren, excursies kan geven, de pers benaderd als er iets te melden is etc. Deze voorlichter/ster zou aan beide kanten van de grens moeten werken en kan al beginnen zodra het eerste deelgebied wordt gerealiseerd. Gedurende een periode van 5 jaar kan hij of zij zich inzetten voor het gebied en namens alle partijen spreekt op een enthousiasmerende toon het gebied presenteren.

Veldlessen

Het gebied leent zich ook goed voor het opzetten van een veldlespakket. Deze lessen zijn bedoeld voor kinderen van de hogere klassen van de lagere scholen uit de om-

liggende gemeenten (Brunssum, Schinveld en Gangelt). Behalve dat kinderen hier kennis opdoen over de natuur in hun leefomgeving leren ze het gebied ook kennen en zullen ze er vaker (met hun ouders) naar toegaan. Zo zal de bekendheid langzaam groeien. Na het opzetten van het veldlesproject zal een in dit werk geoefende medewerker de lessen gedurende, bij voorkeur, 3 jaar geven, waarna ze overgedragen kunnen worden aan een lokale RVN of veldlescentrum.

Er kan in deze fase ook nader onderzocht worden wat de mogelijkheden zijn tot ontwikkeling van de Heringshof tot natuureducatief centrum/annex PR centrum/annex horecagelegenheid.

Videomonitoring

Vanaf het begin van het project kan gestart worden met het op video bijhouden van de ontwikkelingen in het gebied. Het gaat daarbij om beelden van de ontwikkelingen in de natuur, de vegetatie, het beekherstel etc, maar ook de activiteiten die er plaats vinden zoals het plaatsen van de rasters, het loslaten van de kuddes en het gebruik van het gebied door de verschillende groepen recreanten. Door gedurende 5 jaar, jaarlijks enkele dagen in het gebied te filmen wordt een waardevol bestand opgebouwd van beeldmateriaal dat voor tal van uitingen kan worden gebruikt, zoals: presentaties, uitleen aan de pers, voorlichtingsfilms etc.

Folder

Een strooifolder van het gebied geeft informatie aan de bezoekers over de natuurontwikkeling in het grensoverschrijdende natuurgebied.

Presentaties

Voor het geven van presentaties aan belangstellenden en tijdens informatie-avonden zal een onderhoudende powerpoint-presentatie worden opgezet.

Informatiepunt

Er is behoefte aan een informatiecentrum waar bezoekers worden voorgelicht over de natuur in en om het gebied. Dit centrum kan eventueel worden gecombineerd met een (bestaande) horecavoorziening.

d Organisatie en management

Visievorming

De voorliggende visie is het product van de werkgroep. Deze visie fungeert vanaf nu als richtsnoer voor de werkzaamheden die door de verschillende partijen uit de werkgroep in het natuurgebied worden ondernomen.

Opstellen grensoverschrijdend beheersplan

In de visie worden duidelijke keuzes gemaakt voor het toekomstige beheer. Deze keuzes zijn tot stand gekomen in de werkgroep Gangelterbruch/Leiffenderven.

Voor het wetslagen van het project is het van belang dat er een grensoverschrijdend beheersplan wordt opgesteld waarin duidelijk wordt vastgelegd hoe het beheer zo concreet mogelijk wordt uitgevoerd. De werkgroep stelt een commissie samen, waarin de gemeenten Onderbanken en Gangelt, Natuurmonumenten en NABU zitting hebben, die het beheersplan zal (laten) opstellen. Deze commissie blijft nadien ook belast met de controle op de naleving ervan.

Projectcoördinatie

Voor het wetslagen van het project is het noodzakelijk een goed management te voeren. Tot de taken van dit management behoren het samenroepen van de werkgroep en de begeleidingsgroep en de communicatie naar de verschillende bestuurslagen. Ook het werven van fondsen en de opzet van een grensoverschrijdende beheersorganisatie is een taak van de manager. Voor de dagelijkse uitvoering van het project moet een begeleider aangesteld worden die overlegt met de verschillende partijen en toeziet of de uitvoering van de verschillende projecten in overeenstemming is met de visie.